

KUVISTA KERTOMUKSIIN

Toiminnallisia hartaushetkiä varhaiskasvatuksen käyttöön

Jonita Kärkkäinen ja Taru Vainio-Oja

Opinnäytetyö, syksy 2012

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä, Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

Diakonin virkakelpoisuus + lastentar-

hanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Kärkkäinen, Jonita & Vainio-Oja, Taru. Kuvista Kertomuksiin – toiminnallisia hartaushetkiä varhaiskasvatukseen käyttöön. Diak Etelä, Järvenpää, syksy 2012. 71 sivua, liitteenä vinkkivihko ja kuvakortit.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalian koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus + lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Opinnäytetyömme on produktio, jonka tavoitteena on tuoda sovellettavia, toiminnallisia hartaushetkiä seurakunnan ja päivähoidon varhaiskasvatukseen käyttöön. Hartaushetkien keskeisenä tavoitteena on, että lapsi pääsee itse osalliseksi, aktiiviseksi toimijaksi hartaudessa. Kuvista kertomuksiin -kansion tavoitteena on olla helppokäyttöinen työväline kristillisen kasvatuksen ja päivähoidon uskontokasvatuksen toteuttamisessa.

Teoriapohjana opinnäytetyössä ovat kirkon varhaiskasvatus, kristillinen kasvatus ja kristilliset symbolit. Kuvista Kertomuksiin kansiossa toteutuvat kaikki kristillisen kasvatuksen ulottuvuudet, opillinen, rituaalinen, kokemuksellinen, eettis-moraalinen, huolenpidollinen ja pedagoginen ulottuvuus.

Opinnäytetyö Kuvista kertomuksiin koostuu yhdeksästä toiminnallisesta hartaushetkestä. Kansioon kuuluu kymmenen kuvakorttia ja vinkkivihko. Jokainen kuva on kristillinen symboli. Kuvissa esiintyvät symbolit ovat kukka, kyyhkynen, kynttilä, tähti, kala, puu, simpukka, muna ja risti sekä karitsa. Kuvakortin toisella puolella on kuva ja toisella puolella on kuvaan liittyvä tarina sekä selitys kyseisen symbolin merkityksestä. Vinkkivihkoon on koottu jokaiseen kuvaan liittyvä hartaussuunnitelma.

Kuvista kertomuksiin -kansio oli koekäytössä kolmessa seurakunnassa ja yhdessä päiväkodissa. Näistä paikoista saatiin palaute kyselylomakkeella ja haastattelulla. Testasimme kansiota myös itse seurakunnan eri toiminnoissa. Palautteen mukaan muokattiin kansiota paremmin toimivaksi. Kokemuksemme ja saamamme palautteen mukaan Kuvista kertomuksiin -kansio vastaa hyvin sille asetettuihin tavoitteisiin. Kansio on hyödyllinen työväline niin seurakunnan varhaiskasvatuksessa kuin päivähoidossakin.

Avainsanat: kristillinen kasvatus, uskontokasvatus, varhaislapsuuden kehitys, kirkon symbolit, lapsi ja Raamattu, lapsen jumalakuva.

ABSTRACT

Kärkkäinen, Jonita and Vainio-Oja, Taru. Pictures to Stories – Functional Devotions in Early Education. 71p., 2 appendices. Language: Finnish. Järvenpää, Autumn 2012.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of this thesis was to develop a handy and easy to apply tool for use in the early religious education provided by parishes and day care. The main target was to create devotions that children can do, feel and be a part of.

The theoretical background of the thesis was the church's early education, Christian education, and Christian symbols. The folder includes all the dimensions of Christian education: learning, ritual, experience, ethics, caring and a pedagogical dimension.

The developed folder contains ten picture cards and a guidebook for nine functional devotions. The front of each card presents a Christian symbol, the symbols used being a flower, a dove, a candle, a star, a fish, a tree, a clam, an egg, a cross, and a lamb. On the back of each card is a story and an explanation of what the symbol represents. The guidebook includes a devotion plan for each symbol.

The folder was tested in three parishes and one day-care centre. We collected feedback on the folder using a feedback form and an interview. We tested the folder ourselves in one parish. Thereafter, we improved the folder using the feedback. According to our experiences and the obtained feedback, our work can be considered a success in that, the folder proved to be a very handy tool for use in early religious education in parishes and day care.

Keywords: Church, early childhood education, devotion, Christian education, religion education, early childhood development, church symbols, child, the Bible, religious development, concept of God

SISÄLTÖ

1 KUVISTA KERTOMUKSIIN -KANSION LÄHTÖKOHDAT	6
1.1 Aikaisemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt.....	7
1.2 Työn tavoitteet	8
2 LAPSEN KRISTILLINEN KASVATUS.....	9
2.1 Kristillinen kasvatus	9
2.2 Kristillinen kasvatus varhaislapsuuden tukena	10
2.3 Lapsi ja Raamattu	13
2.4 Lapsen jumalakäsitys.....	14
3 KIRKON VARHAISKASVATUS JA PÄIVÄHOIDON USKONTOKASVATUS	17
3.1 Kirkon varhaiskasvatus	17
3.2 Päivähoidon uskontokasvatus.....	19
4 TOIMINNALLINEN MENETELMÄ.....	22
5 SYMBOLIT SILTANA JUMALAN JA IHMISEN VÄLILLÄ.....	23
5.1 Symbolin merkitys	23
5.2 Puu kuvainnollistaa elämää ja kukka elämän katoavaisuutta.....	24
5.3 Kyyhkynen on Pyhän Hengen symboli	26
5.4 Kynttilä kertoo rukouksesta	26
5.5 Karitsa kuvainnollistaa Kristusta ja tähti Jumalan sanaa.....	28
5.6 Kala kuvaa kristittyjä ja simpukka uskon ihmeellisyyttä	29
5.7 Muna on hedelmällisyyden vertauskuva	30
5.8 Risti on kristinuskon symboli.....	31
6 KEHITTÄMISPROSESSI	33
6.1 Aiheen löytymisestä työn valmistumiseen	33
6.2 Kuvista kertomuksiin -kansion sisältö	35
6.3 Kuvista kertomuksiin -kansiosta saatu palaute.....	37
6.3.1 Lapsityöntekijöiden kirjallinen palaute.....	38
6.3.2 Lapsityöntekijöiden ja vanhempien suullinen palaute.....	39
6.3.3 Omat kokemukset Kuvista kertomuksiin -kansiosta	41
7 POHDINTA	44

7.1 Johtopäätökset	44
7.2 Soveltamismahdollisuudet ja jatkotutkimukset.....	45
7.3 Eettinen pohdinta.....	46
7.4 Ammatillinen kasvu prosessin aikana	47
7.5 Lopuksi.....	47
LÄHTEET	49
LIITTEET:	54

1 KUVISTA KERTOMUKSIIN -KANSION LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön aihe lähti omasta työstämme. Olemme olleet töissä seurakunnan lapsi- ja perhetyössä kymmenen vuotta ja olemme huomanneet, että hartauksien pitäminen on monesti vaikeaa varsinkin uusille työntekijöille ja sijaisille. Päätimme tehdä Kuvista kertomuksiin -kansion, joka olisi hyvä ja helpottava työväline kiireisen arjen keskellä.

Kuvista kertomuksiin -kansion ajatuksena on tarjota valmiita ja sovellettavia hartauksia varhaiskasvatukseen käyttöön. Kansiota työntekijä voi valita haluamansa hartaussuunnitelman kirkkopyhän tai kohderyhmän mukaan. Kansiota voi käyttää seurakunnan 1–6 -vuotiaiden kerhoissa, päiväkerhoissa, perhekerhoissa ja iltapäivätoiminnassa. Myös perhetyötä tekevä diakoni voi hyödyntää kansiota omassa työssään. Kansio soveltuu myös päivähoidon uskontokasvatukseen käyttöön. Alkuperäisenä suunnitelmana oli tehdä kansio pelkästään seurakunnan varhaiskasvatukseen käyttöön, mutta huomasimme, että kansiota voi yhtäläillä käyttää työvälineenä päivähoidon uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuksessa.

Kuvista kertomuksiin -kansio sisältää kymmenen kuvallista A4-kokoista kuvakorttia. Kuvakorttien aiheena ovat kirkon symbolit, joista valitsimme kymmenen. Kuvat valokuvasimme itse. Jokaisen kuvakortin takana on kuvaan liittyvä tarina ja selitys symbolikuvan merkityksestä. Teimme kuvakorttien lisäksi vinkkivihkon, joka sisältää yhdeksän toiminnallista hartaushetkeä. Hartauksissa yhdistyvät valitsemamme kirkon symbolit ja aiheeseen liittyvät Raamatun kertomukset. Hartaussuunnitelmat sisältävät alkulaulun, Raamatun kertomuksen, toiminnallisen osuuden, rukouksen, loppulaulun ja askarteluvinkin. Valitsimme kuviksi kukan, kyyhkysen, kynttilän, tähden, kalan, puun, simpukan, munan ja ristin sekä karitsan. Kuvakortteja voi käyttää alttarikuvana ja keskustelun virikekuvana.

Teimme Kuvista kertomuksiin -kansion yhteistyössä Keski-Lahden seurakunnan, Helsingin Paavalin seurakunnan, Aurinkorannikon suomalaisen seurakunnan ja Tampereen Tesoman päiväkodin kanssa. Lisäksi Kuvista kertomuksiin -kansio julkaistiin jumis.fi -nettisivulla. Opinnäytetyössämme käytämme evankelis-luterilaisesta kirkosta nimitystä kirkko.

1.1 Aikaisemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt

Ulla Karsikkaan vuonna 2010 tekemän pro gradu-työ Jyväskylän yliopistosta käsittelee kirkkoteksteileitä ja niiden symboliikkaa. Työn nimi on Kirkkotekstiilit taidetta vai taivaallisia tarvikkeita.

Riikka Raukolan pro gradu-työ Toiminnalliset menetelmät terveystiedon opetuksessa on valmistunut Jyväskylän yliopistosta keväällä 2012. Työssä esitellään, kuinka toiminnallisia menetelmiä voisi käyttää perusopetuksessa sekä soveltaen pienempien lasten kanssa työskennellessä. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat viidesluokkalaiset lapset. Tutkimuksessa esitellään, kuinka toiminnallisia menetelmiä voidaan käyttää koululaisten kanssa terveystiedon opetuksessa.

Jonna Ahon ja Meiju Silvastin opinnäytetyö Aistien avulla ihmetellen on menetelmällinen hartauskirja tytöille ja pojille. Hartaudet on suunnattu varhaisnuorille. Opinnäytetyö on tehty Diakonia-ammattikorkeakoulun Pieksämäen yksikössä vuonna 2009. Osa hartauskirjan aineistosta on julkaistu teoksessa Vinhat touhut, levon hetket. Opinnäytetyössä käsitellään tyttöjen ja poikien eroavuuksia hartauselämässä. Lisäksi siinä tuodaan esille toiminnallisen oppimisen merkitys kristillisessä kasvatuksessa.

Sanna Jouhelan ja Julia Rautasen opinnäytetyö on tehty Diakonia-ammattikorkeakoulun Kauniaisen toimipaikassa 2010. Opinnäytetyön nimi on Luomisesta ikuiseen iloon ja se sisältää kahdeksan toiminnallista raamatunopetuskertaa 3–6 -vuotiaille lapsille. Tässä opinnäytetyössä raamatunopetuskertojen teemat ja runko ovat samantapaisia kuin meidän hartaus suunnitelmissa. Opinnäytetyössä raamatunopetuskerrat on suunniteltu pyhäkouluun.

Anne Sihvosen opinnäytetyö Leikkien, liikkuen ja tutkien lähetystyöhön on tehty Diakonia-ammattikorkeakoulun Porin toimipaikassa 2010. Opinnäytetyö sisältää seitsemän toiminnallista lähetyskasvatustuokiota Bangladeshista. Lähetyskasvatusmateriaali on suunnattu päivähoiton ja seurakunnan varhaiskasvatuksen käyttöön. Sihvosen tuokioissa ja meidän Kuvista kertomuksiin hartaus suunnitelmissa on yhteistä niiden toiminnallisuus, lapset voivat itse vaikuttaa tuokioiden kulkuun.

Erilaisia toiminnallisia hartauksia käsitteleviä opinnäytetöitä on siis viime vuosina julkaistu useita. Kuvista kertomuksiin -kansio eroaa näistä aiheeltaan. Kristillisiä symboleita ei ole aikaisemmin kukaan muu tuonut mukaan toiminnallisiin hartauksiin. Symbolikuvilla on moninainen merkitys hartaussuunnitelmissamme. Kuvat toimivat esimerkiksi johdatus-, havainnollistamis- ja keskustelun virikekuvia.

1.2 Työn tavoitteet

Kristillinen kasvatusta tukee lapsen uskonnollista kehitystä. Kristillisen kasvatuksen perustana ovat Jumalan - ja lähimmäisen rakkaus sekä välittäminen. Kristillinen kotikasvatusta, arvot, tavat ja perinteet tukevat lapsen uskonnollista kehitystä. Kristillisen kasvatuksen perusta saadaan kotoa, mutta sitä voivat antaa myös seurakunnan työntekijät tai joku muu lapselle tärkeä ihminen. Uskonnollinen kehitys jatkuu läpi koko elämän. (Halme 2010a, 25.)

Kuvista kertomuksiin -kansion tavoitteena on tukea lapsen uskonnollista kehitystä. Toiminnallisten hartaushetkien tavoitteena on, että lapsi pääsee itse vaikuttamaan hartauden kulkuun, kyselemällä, ihmettelemällä, kokeilemalla ja osallistumalla toimintoihin. Lapsi oppii toiminnan kautta ja toiminnallinen oppiminen on myös sosiaalinen tapahtuma. (Raukola 2012, 22–26).

Kuvista kertomuksiin -kansion tavoitteena on olla ammatillinen työväline laaja-alaiseen lapsi- ja perhetyöhön, diakoniatyöhön sekä päivähoiton uskontokasvatuksen toteuttamiseen. Kansiota voi hyödyntää lapsi- ja perhetyön lisäksi myös nuorten, aikuisten ja ikäihmisten kanssa työskennellessä.

Tavoitteena on, että Kuvista kertomuksiin -kansio tulisi mahdollisimman monen työntekijän käyttöön ja siitä oikeasti olisi hyötyä seurakunnan ja päivähoiton varhaiskasvatuksessa.

2 LAPSEN KRISTILLINEN KASVATUS

2.1 Kristillinen kasvatus

Kristillisen kasvatuksen lähtökohtana on Jumalan rakkaus ja välittäminen. Tärkeitä ovat kristilliset arvot, kuten hyvät tavat, lähimmäisen rakkaus, toisten ihmisten ja luonnon kunnioittaminen. Kasvatuksen sisältö on rikasta ja sitä voi toteuttaa moninaisesti. Kristillisen kasvatuksen tavoitteena on antaa eväitä lapsen kristillisen identiteetin syntymiseen. Jokainen lapsi on ihme, niin kuin psalmissa 139 sanotaan; ”Sinä olet ihme”. Tämän lähtökohdan avulla ihmiselle muodostuu kristillinen identiteetti, kuinka häntä kohdellaan ja välitetään rakkautta. Kristillisen identiteetin pohjalta ihminen itse tulkitsee elämää, uskoa ja suhdettaan Jumalaan. Identiteetin syntymisen juuret lähtevät lapsen kotoa, lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta. (Halme 2010a, 25; Muhonen & Tirri 2008, 81–82; Riekkinen 2008, 83.)

Kristillinen kotikasvatus on osa meidän perinnettämme. Siihen kuuluvat muun muassa kodin rukouselämä, kirkkovuoden juhlien vietto, virret, Raamatun luku, jumalanpalveluselämä, kirkolliset toimitukset sekä kristillinen tapakulttuuri. Vanhemmat, isovanhemmat, kummit ja muut lapselle tärkeät ihmiset välittävät lapselle kirkollista uskonperintöä, kristillistä kotikasvatusta. (Lapsi on osallinen 2008, 14.)

Kristillinen kasvatus voidaan jakaa kuuteen eri kasvatuksen ulottuvuuteen. Nämä ulottuvuudet ovat opillinen, rituaalinen, kokemuksellinen, eettis-moraalinen, huolenpidollinen ja pedagoginen ulottuvuus. Nämä ilmentävät kristillisen kasvatuksen hengellistä ja inhimillistä puolta ja ne ovat vastavuoroisessa yhteydessä toisiinsa. (Muhonen & Tirri 2008, 77.)

Opillisella ulottuvuudella kristillisessä kasvatuksessa tarkoitetaan oppeja, uskomuksia ja niiden välittämistä kasvatettaville. Raamatun kertomukset ovat opillisen ulottuvuuden ydin. Rituaaliseen ulottuvuuteen kuuluvat kristilliset tavat ja perinteet. Tapoja ja perinteitä ovat esimerkiksi rukoileminen, jumalanpalvelukseen osallistuminen ja hengelliset laulut. (Muhonen & Tirri 2008, 78–81.)

Kokemukselliseen ulottuvuuteen sisältyy vanhempilapsisuhteen tunteellinen ilmapiiri ja Jumalan rakkaus ja läsnäolo. Kokemuksellisessa ulottuvuudessa voidaan kristillisen kasvatuksen avulla antaa lapselle kokemus turvallisesta ja rakastavasta Jumalasta ja synnyttää luottamus elämään. Eettis-moraaliseen ulottuvuuteen kuuluvat moraalinen toiminta ja eettiset periaatteet. Eettis-moraalinen ulottuvuus ilmenee kristillisessä kasvatuksessa tiedon ja toiminnan avulla, mallioppimisen, kasvattajan toiminnan ja persoonan kautta. Huolenpidon ulottuvuuteen kuuluu kristillisessä kasvatuksessa turvallinen, rakastava, luotettava ja jatkuvuuden ilmapiiri, jossa lapsi saa kasvaa ja elää jokapäiväistä elämää. (Muhonen & Tirri 2008, 78–81.)

Edellä mainitut kaikki kristillisen kasvatuksen ulottuvuudet ovat työssämme, Kuvista kertomuksiin hartaussuunnitelmissa. Opillinen ulottuvuus tulee esiin Raamatun kertomuksissa ja rituaalinen ulottuvuus juhlapyhissä, rukouksissa ja lasten virsissä. Kokemuksellisen ulottuvuuden tekee itse hartauden pitäjä taidoillaan ja persoonallaan synnyttämällä lapselle turvallisen ja hyvän ilmapiirin. Eettis-moraalinen ulottuvuus ilmenee tiedon ja toiminnan kautta, kun hartauden pitäjä toimii esimerkillisenä aikuisena ja kasvattajana. Huolenpidon ulottuvuus tulee ilmi siinä, kuinka Jumala pitää meistä huolta ja jokainen pitää toisistaan hyvää huolta.

Vanhempien erilaiset asenteet ja kodin arvomaailma yhdessä vaikuttavat siihen, kuinka vanhemmat välittävät kristillistä kasvatusta lapselleen. Jos vanhemmat ovat itse kiinnostuneita ja avoimia kohtaamaan eri kirkkojen opetuksia ja perinteitä, tällöin myös lapsella on mahdollisuus saada tasapainoista kristillistä kasvatusta kotona. Jossain perheissä uskonto ilmenee arjessa päivittäin rukouksineen ja kirkossa käymisineen, kun taas toisissa perheissä uskonto ei näy olleenkaan, vaikka perhe kuuluu kirkkoon. Perheessä vanhempi saattaa myös salata oman uskonsa lapsiltaan, koska vanhempi saattaa kokea uskon ilmaisemisen sopimattomana tai toinen vanhempi kieltää sen. (Nguyen 2010, 149–150; Puustjärvi 2010, 159.)

2.2 Kristillinen kasvatus varhaislapsuuden tukena

Lapsen kehitysvaiheet voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen, jotka ovat varhaislapsuus, keskilapsuus ja nuoruus. Jokaiseen vaiheeseen kuuluu kehitystehtäviä, joiden onnistuminen vaikuttaa seuraavaan vaiheeseen. Varhaislapsuuden aika on määritelty

lapsen syntymästä viiteen ikävuoteen. Varhaislapsuuden aikana lapsi kehittyy vauvasta esikoululaiseksi. Lapsen psyykinen kehitys eli ajattelumaailma ja fyysinen kehitys eli motoriset taidot kehittyvät koululaisen valmiuteen tänä aikana. (Puustjärvi 2010, 160–161.)

Lapsen uskonnollisen eli hengellisen elämän kehityksen voidaan nähdä kulkevan käsi kädessä lapsen psyykkisen kehityksen kanssa. Tärkeimmät psyykkiset vaiheet ovat lapsen kognitiivinen eli tiedollinen ja kielellinen kehitys ja emotionaalinen eli tunne-elämän kehitys. Kognitiivinen kehitys mahdollistaa lapsen ajattelun kehityksen ja emotionaalinen kehitys mahdollistaa uskonnollisten elämysten kokemisen, tämä helpottaa lapsen sosiaalista kanssakäymistä ja tunnekohtaamisia niin perheen sisällä kuin kavereiden kanssa. (Kinnunen 2011, 21.)

Varhaislapsuudessa uusia asioita omaksutaan poikkeuksellisen paljon. Lapsen tiedollinen, motorinen ja sosiaalinen kehitys on tänä aikana merkittävää. Vanhemman tehtävä korostuu rakkauden antajana, huoltaja ja ihmissuhdeosaajana. Lapsen perusturvallisuuden tunne luo hyvän pohjan lapsen oppimiselle tutkimalla, kokeilemalla ja kuvittelemalla. Tämän lisäksi lapsen tiedot ja taidot kehittyvät varhaislapsuudessa pääasiassa vuorovaikutussuhteissa toisten ihmisten kanssa kotona, päivähoitossa, kerhossa ja sukulaisverkostoissa. Lapselle riittää yksi tärkeä turvallinen aikuinen, johon lapsi voi luottaa ja jonka kanssa lapsi voi jakaa ajatuksia ja uskonelämääinkin liittyviä asioita. Tämä aikuinen voi yhtä hyvin olla isovanhempi, kummi, kerhonohtaja tai pyhäkoulunopettaja, jos lapsen omille vanhemmille uskonelämä on vierasta. (Kinnunen 2011, 23; Puustjärvi 2010, 160–161; Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruopila 2006, 18–19, 55.)

Lapsen uskonnollinen kehitys on yhteydessä varhaislapsuuden tunnekokemuksiin. Lapsen ja vanhemman välinen turvallinen, hellä ja rakastava kiintymyssuhde on lapsen jumalasuhteen kokemuksellinen perusta. Lapsen on helpompi ymmärtää keskusteluja ja kertomuksia Jumalan rakkaudesta ja turvallisuudesta, kun hän itse on saanut kokemuksen inhimillisestä rakkaudesta. Lapsen ensimmäiset viisi elinvuotta ovat erityisen tärkeitä turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen kannalta. Esimerkiksi liian pitkät erotilanteet tärkeästä aikuisesta, ikävä, suru ja siitä syntyvä turvattomuus ovat

riskitekijöitä turvallisen kiintymyssuhteen syntymisille. (Kinnunen 2011, 22; Rusanen 2011, 20; Puustjärvi 2010, 161.)

Uskonnosta voi olla perheelle apua lapsen kehitykseen kuuluvien haasteiden aikana. Esimerkiksi 4–6 -vuotiaat harjoittelevat tunteiden hallintaa ja tämän ikäisillä lapsilla usein esiintyy erilaisia pelkoja. Lapsilla pelot liittyvät yleensä nukkumistilanteisiin, pelätään mörköjä ja kummituksia sekä erilaisia eläimiä, kuten koiria tai hyönteisiä. Lisäksi lapsilla on eropelkoja, läheisen menettämisen, eroon joutumisen, yksin olemisen sekä uusien ja outojen tilanteiden pelkoja. Näitä pelkoja voidaan pitää luonnollisina lapsen kehitykseen kuuluvina pelkoina. Vanhempien olisi hyvä tunnistaa lapsen pelkoja ja tukea lasta pelkojen käsittelyssä. Rukoileminen, luottaminen enkelin suojelukseen ja keskustelu lapsen kanssa auttavat lasta käsittelemään ja helpottamaan näitä pelkoja. Rukoileminen vahvistaa samalla lapsen käsitystä Jumalan voimasta ja turvallisuudesta. Tässä iässä lapsi käy läpi syy-seuraussuhteita ja hakee vastauksia kokemuksilleen myös yliluonnollisista selityksistä. Enkelit ja kertomukset kiinnostavat lasta. Lapsi saattaa ymmärtää uskontoon liittyvät rituaalit, kuten hautajaiset väärin, koska lapsen ajattelu on konkreettista. Aikuisen tuki ja selitykset ovat tärkeitä, jotta lapselle ei syntyisi näitä vääriä ja pelottavia mielikuvia. (Rusanen 2011, 39–41; Puustjärvi 2010, 163–164.)

Varhaislapsuuteen sisältyy kehityksen kriittisiä vaiheita, jolloin lapsi on biologisesti valmis omaksumaan jotain uutta, esimerkiksi motoriikan kehityksessä. Tällaisia taitoja on esimerkiksi polkupyörällä ajaminen tai uimataidon oppiminen. Näitä taitoja on vaikea oppia aikuisiällä. Sensitiivisyydellä tarkoitetaan lapsen herkkyyttä oppia uutta ja tällöin korostuu vanhemman kyky kuunnella lasta, esimerkiksi kun lapsi opettelee lukemaan. Vanhempien olisi tärkeä myös huomata lapsen herkkyytskaudet, kun lapsi on esimerkiksi kiinnostunut kirkollisista asioista. Silloin olisi hyvä huomioida ja toteuttaa lapsen toiveita yhdessä perheen kanssa. Esimerkiksi perhe voi mennä lapsen kanssa yhdessä jumalanpalvelukseen tai perhekerhoon. Lapsen ehdoilla kirkkoon tutustuminen antaa ja opettaa lasta yhtäläillä kuin muita perheenjäseniä. Lapselle on annettava mahdollisuus tutustua kirkollisiin asioihin, kun hän sitä haluaa ja ilman vanhempien painostusta. Uskonto saattaa myös olla haitallista lapselle ja hänen kehitykselleen, jos vanhemmat käyttävät uskontoa vallan välineenä tai sen kautta rajoitetaan lapsen olemista ja elämää kohtuuttomalla tavalla. Lapsena saadut

niin sanotut hyvät pyhyyskokemukset sen sijaan vahvistavat myöhemmin elämässä tietoisuutta ihmisen olemassaolon tarkoituksellisuudesta. Lapsi tarvitsee tietoa näiden varhaisten tunnekokemusten tueksi, jotta hän ymmärtää Jumalan merkityksen ja saa käsityksen kristillisistä tavoista. (Nguyen 2010, 149–150; Puustjärvi 2010, 157, 167; Nurmi ym. 2006, 64–66.)

Alle kouluikäinen lapsi ajattelee ja uskoo samalla tavalla kuin hänen vanhempansa. Lapsi omaksuu vanhemmilta mallioppimisen avulla käyttäytymis- ja toimintatapoja. Nämä taidot kehittyvät nopeasti kolmen ja kuuden ikävuoden välillä. Lapsen usko on vilpittömillään viiden- kuuden vuoden iässä. Tällöin lapsi rakastaa Jumalaa koko sydämeästään ja luottaa siihen, että Jumala kuulee rukouksen ja vastaa niihin. Tämän ikäisen on vaikea uskoa, että kaikki lapset eivät tiedä Jeesuksesta ja usko Jumalaan. Lapsi elää ja uskoo aidosti tässä hetkessä. Kouluikässä lapsi alkaa tehdä omia valintoja, miten hän haluaa toimia ja mihin haluaa uskoa. Tässä vaiheessa lapsessa alkaa näkyä, haluaako hän kulkea vanhempien viitoittamaa tietä. Tämän takia varhaislapsuuden kokemuksilla on suuri merkitys lapsen tulevaa elämää ajatellen. (Kinnunen 2011, 26–30; Nurmi ym. 2006, 54–55.)

2.3 Lapsi ja Raamattu

Raamattu on historiallinen kirja, joka kertoo Jumalan toiminnasta. Raamatussa on uskon tiedollinen puoli. Luterilaisen näkemyksen mukaan Raamattu on Jumalan puhetta ihmisille. Raamatun kertomusten avulla ihmiset käsittelevät nykyisinkin erilaisia elämänskysymyksiään. Raamattu on yksi tärkeä kokemusten lähde myös lapsille. Raamatun kirjoista yli puolet on kirjoitettu kertomuksen muodossa. Kertomusten avulla on opetettu uskontoa vuosituhansien ajan. Kertomusten tarkoituksena on tuottaa kokemuksia ja elämyksiä, ei niinkään tiedollista ymmärtämistä. Jo varsin pieni lapsi ymmärtää kertomusten sanoman. (Muhonen & Tirri 2008, 78; Luumi 2002, 43.)

Raamatun kertomukset ovat usein lyhyitä ja niillä kaikilla on oma sanomansa. Raamatun kertomuksia täytyy selittää ja pohdiskella, jotta niistä löytää oleellisen sisällön. Kertomusten tarkoituksena on synnyttää kuulijassa mielikuva, jota hän alkaa itse käsitellä mielessään. Raamatuntekstit muuttavat muotoaan lukijan elämänvaiheen mukaan. Aikuinenkin, joka on lukenut saman raamatuntekstin useampaan kertaan,

löytää tekstistä aina uutta. Jumala on kätkenyt tekstiin salaisuuksia, jotka avautuvat lukijalle lukijan tarpeen mukaan. Tämän luovan prosessin avulla ihminen tulee kertomuksen ja sen sanoman koskettamaksi. (Kinnunen 2011, 61; Luumi 2002, 44.)

Alle kouluikäinen lapsi jaksaa kuunnella Raamatun kertomuksia mielenkiinnolla, mutta itse kertomusten sisällön ymmärrys tapahtuu vähitellen. Lapsen ajattelu on niin sanottua kuva-ajattelua. Aikuisten tulee kertoa kertomus niin, että lapselle syntyy mielikuvia. Kun kertomus näyttäytyy mielikuvina, se vastaa lapsen ajattelutapaa. Lapsi samaistuu kertomukseen. Hän kuvittelee olevansa niissä itse mukana. Lapsi käy kertomusten avulla läpi erilaisia tunteita, iloja ja pelkoja. Tämä selittää osaltaan sen, miksi Raamatun kertomusten kuuleminen on aina ollut lapsista mieluista. (Kinnunen 2011, 61; Luumi 2002, 45–46.)

Vanhemmat toimivat omalla käytöksellään lapsille mallina ja siihen vaikuttaa se, kuinka he itse suhtautuvat Raamattuun ja sen sanaan. Lapsi aistii, kun kirja on erityinen. Vanhemmat välittävät lapselle halutessaan, kuinka Raamattu voi opettaa, antaa viisautta, lohtua, tietoa ja varmuutta elämään. Jo pelkkä Raamatun kunnioitus välittyy lapselle ja lapsikin oppii kunnioittamaan Raamattua. Nykyään on tarjolla monenlaisia raamattupelejä perheen yhteisiin hetkiin, joiden avulla voi myös tuoda Raamattua lapselle tutuksi. (Kinnunen 2011, 61–63.)

2.4 Lapsen jumalakäsitys

Jumalakäsityksellä tarkoitetaan kokonaisvaltaista käsitystä Jumalasta. Jumalakäsitykseen liittyy Jumalaa koskevat ajatukset, ideat ja tunteet ja nämä voivat olla hyvin erilaisia eri ihmisillä. Lapsen käsitykset Jumalasta ovat varhaislapsuuden tunteisiin liittyviä kokemuksia. Jumalan läheisyyden ja hyvyyden lapsi voi kokea esimerkiksi samanlaisena kuin vanhemman lämmin kosketus ja turvallinen olo sylissä. Lapsen kehittyessä jumalakäsitys syvenee ja muuttaa muotoaan. Monet tutkijat ovat tutkineet lapsen jumalakäsitystä ja merkittävintä koulukuntaa ovat psykoanalyttinen ja kognitiivinen koulukunta. Psykoanalyttinen koulukunta on tutkinut jumalankäsityksen alkuperää ja kehitystä ja kognitiivinen koulukunta on puolestaan tutkinut jumalakäsityksen älyllistä puolta. Yhdistävänä tekijänä on lapsen varhaisen vuorovaikutuksen

merkitys jumalakäsityksen muodostumiseen. (Kinnunen 2011, 22; Tamm 2002, 10–11.)

Pienten lasten ensimmäiset kokemukset Jumalasta ovat muistoja, tunteisiin liittyviä mielikuvia. Ensimmäiset kokemukset Jumalasta liittyvät varhaislapsuuden tunnesuhteeseen, omiin vanhempiin tai hoitajaan. Kristilliset käsitteet rakkaus, huolenpito, turvallisuus ja lohdutus saavat sisältönsä siitä, millaisia kokemuksia lapsella on läheisistä ihmissuhteista. Lapsen suhde Jumalaan ja jumalakuva on usein läheinen ja rakastava, jos lapsi on saanut läheisyyttä ja rakkautta. Tammin mukaan lapsen tunnesuhde vanhempiin, isään ja äitiin on luonnostaan erilainen ja tämä heijastuu lapsen jumalakuvan ja jumalasuhteen äidillisten ja isällisten piirteiden muodostumiseen. (Kinnunen 2011, 22–23, 47; Halme 2010a, 25; Puustjärvi 2010, 157; Hay 2003, 1-2; Tamm 2002, 9–21.)

Psykoanalyttisen teorian mukaan ihmisen jumalakuvassa on sekä äidin ja isän piirteitä. Lapsen ja äidin välinen suhde on alusta lähtien kiinteä rakkaussuhde, jossa äiti rakastaa ja lapsi ottaa rakkautta vastaan. Äitikuvasta syntyy lapselle jumalakäsityksen äidillinen puoli ja isäkuva jumalakäsityksen isällinen puoli. Äidillinen puoli on rakastava ja hoitava, isäkuva edustaa voimaa ja valtaa. Lapsi kokee Jumalan kaikkivaltiaana ja Pyhänä, Jumala määrää taivaassa ja maan päällä niin kuin isä määrää lastaan. (Tamm 2002, 9–21.)

Lapsen jumalakäsitys syventyy lapsen oman kehityksen myötä. Ei ole voitu tutkia alle kolmevuotiaan lapsen jumalakäsitystä, koska tämän ikäisellä ei ole kehittyntä kieltä kuvata sitä ja näin ollen lapsi ei voi itse selittää millaiseksi hän Jumalan kuvittelee. Ennen kouluikää poikien ja tyttöjen jumalakäsitykset ovat hyvin samantapaisia, jota on voitu tutkia lasten piirustusten perusteella ja keskustelemalla. Kolmen- neljävuotiaan lapsen jumalakuva on ihmisen kaltainen. Jumala nähdään voimakkaana, vanhana ja viisaana, joka on luonut taivaan ja maan. Kouluikässä poikien ja tyttöjen käsitykset alkavat vähitellen erota toisistaan. Poikien tulkinta on yleensä älyllisempää ja tietopitoisempaa kuin tyttöillä. Usein ajatellaan, että lapsen jumalakuva on ihmismäinen ja muuttuu iän myötä abstraktiksi. Tämä käsitys kuitenkin saattaa vaihdella enemmän käyttötilanteen kuin käyttäjän iän mukaan. Aikuisetkin saattavat uskoa konkreettiseen Jumalaan. Monet alle kouluikäiset käsittävät Jumalan yliluonnol-

liset kyvyt ja sen, että Jumala ei puhtaasti ole ihmisen kaltainen. (Kinnunen 2011, 24–25; Puustjärvi 2010, 162; Hay 2003, 2–3; Tamm 2002, 29–51.)

3 KIRKON VARHAISKASVATUS JA PÄIVÄHOIDON USKONTOKASVATUS

3.1 Kirkon varhaiskasvatus

Kaste- ja lähetyskäsky (Matt.28:18–20) ja lasten evankeliumi (Mark.10:13–16) ovat kirkon varhaiskasvatuksen lähtökohta ja perusta. Kasteen kautta lapsesta tulee seurakunnan jäsen. Kastetulla lapsella on oikeus saada kristillistä kasvatusta ja kirkon opetusta. Lapsen vanhempien tehtävä on huolehtia tästä kasvatuksesta ja seurakunnan tehtävänä on tukea vanhempia tässä heidän kasvatustyössään. Tätä kasteeseen liittyvää kasvatuskumppanuutta sitoutuvat noudattamaan vanhempien lisäksi, lapsen kummit ja seurakunnan kasvattajat. Kasvatuskumppanuuden toteutuminen edellyttää vanhemmilta tahtoa ja aktiivisuutta sekä perheen, kummien ja seurakunnan työntekijöiden välistä keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja kunnioittavaa asennetta. (Lapsi on osallinen 2008, 11; Ojell 2008, 123.)

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pienten lasten kanssa tehtävää kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on tukea ja edistää lapsen kokonaisvaltaista, tasa-painoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Lapsi kasvaa jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja mukana tässä kasvatuksellisessa vuorovaikutuksessa ovat lapsen perhe, kasvattajat ja yhteiskunnan monet tahot. Vuorovaikutuksen kautta lapsi muodostaa kuvan itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Kirkon varhaiskasvatus määritellään usein kristilliseksi kasvatukseksi. (Halme 2010a, 11, 39; Halme 2010b, 55, 192; Launonen 2008, 221)

Kirkon varhaiskasvatuksen juuret ovat pyhäkoulutyössä, pyhäkouluja on pidetty Suomessa aina 1780-luvulta lähtien. Vuonna 1945 syntyi päiväkerhotyö, sen tavoitteena on ollut tukea perheitä lapsen kristillisessä kasvatuksessa. Päiväkerhotyö sai alkunsa ensin suurissa kaupungeissa ja levisi sitten pienempiin kaupunkeihin ja maaseudulle. 1980-luvulta lähtien on alettu puhua laaja-alaisesta lapsi- ja perhetyöstä. 2000-luvulla tuli käyttöön käsite kirkon varhaiskasvatus ja kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirja, Vake. (Halme 2010a, 39; Lapsi on osallinen 2008, 13; Porkka 2008, 156–157 & 173; Alopaeus-Karhunen & Wennermark 2004, 17.)

Varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirjan pohjalta jokainen seurakunta tekee oman varhaiskasvatussuunnitelmansa. Kehittämissasiakirjan nimi on: Lapsi on osallinen. Kirja julkaistiin maaliskuussa 2008. Kehittämissasiakirjan tavoitteena on lapsen kristillisen identiteetin tukeminen ja lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääminen. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirjassa on hyödynnetty yhteiskunnan varhaiskasvatussuunnitelman sisältöjä. Kirkon varhaiskasvatus tekee myös yhteistyötä kunnan varhaiskasvatuksen kanssa. Yhteistyö toteutuu muun muassa päiväkotikummi toimintana, jolloin seurakunnan työntekijä pitää erilaisia hartaushetkiä päiväkodissa sekä mentorointi toimintana, jolloin seurakunnan työntekijä opastaa päivähoiton työntekijöitä uskontokasvatuksen toteuttamisessa. (Ojell 2008, 122–123; Petäjä 2008, 125; Saarinen 2002, 15–16.)

Kirkon varhaiskasvatuksen toiminnot ovat moninaisia, seurakunnista riippuen. Lasten ja perheiden kanssa työskentelevät pääasiassa lastenohjaajat, lapsityöohjaajat, pyhäkouluopettajat, pyhäkoulusihteerit, lapsi- ja perhetyön papit, diakoniatyöntekijät, kirkkomuusikot, lähetystyöntekijät ja nuorisotyöntekijät. Yleisimmät kirkon varhaiskasvatuksen toiminnot ovat perhekerho, päiväkerho, aamu- ja iltapäivätoiminta ja pyhäkoulu. (Lapsi on osallinen 2008, 17–18; Porkka 2008, 173–175.)

Perhekerhojen juuret saivat alkunsa 1970-luvulla ja 1980-luvulla kokeiltiin ensimmäisiä avoimia perhekerhoja. Perhekerho ja avoin päiväkerho ovat tärkeitä pikkulapsiperheiden kohtaamispaikkoja. Kerhossa käydään yhdessä vanhemman tai hoitajan kanssa. Perhekerho ja avoin päiväkerho sisältävät yhteisen hartaushetken sekä askartelua, leikkiä, laulua ja mukavaa yhdessä oloa koko perheelle. Perhekerhoissa on mahdollista keskustella aikuisten kanssa ihan tavallisista arkisista asioista, lapset ja aikuiset voivat toimia yhdessä tai erikseen. Perheet tutustuvat myös toisiinsa lähellä asuviin perheisiin ja näin yhteisöllisyys lisääntyy. Päiväkerhotoiminta on suunnattu 3–6 -vuotiaille lapsille. Kerhot kokoontuvat 2–4 kertaa viikossa ja kerhojen sisältöön kuuluvat hartaus, hiljentyminen, leikki, laulu, liikunta, kädentaidot ja muu mukava yhdessä tekeminen. (Lapsi on osallinen 2008, 15–16; Porkka 2008, 181–182; Alopaeus-Karhunen & Wennermark 2004, 22–23.)

Aamu- ja iltapäivätoiminta on suunnattu koululaisille, ensisijaisesti ensimmäistä ja toista luokkaa käyville lapsille. Aamu- ja iltapäivätoiminnassa on tärkeää turvallisen

aikuisen läsnäolo, välipala, lapsilähtöinen leikki, liikunta ja askartelu sekä lepo ja hiljentyminen. Aamu- ja iltapäivätoiminnassa työskentelevät lastenohjaajat tekevät tiivistä yhteistyötä luokanopettajien kanssa, erityisesti erityislapsia koskevissa asioissa. Yhteisiä pelisääntöjä luodaan ja käytetään lapsen hyvän ja turvallisen olemisen tukemiseksi. Tiedonkulku opettajan ja aamu- ja iltapäivätoiminnassa työskentelevän ohjaajan välillä on myös tärkeää, jotta koululaisen koko päivä olisi sujuva ja turvallinen. Yhteistyötä opettajan kanssa voi myös tehdä uskonnon opetuksessa. Koulun uskonnonopetus ja iltapäivätoiminnan hartaushetket voivat täydentää toisiaan. (Lapsi on osallinen 2008, 15–16; Porkka 2008, 181–182; Hyystinmäki-Suomi 2004, 266–271.)

Pyhäkouluissa on jumalanpalveluksen luonne ja niihin voivat osallistua eri-ikäiset lapset, keskimäärin 3–10 -vuotiaat. Pyhäkoulun tavoitteena on rakentaa lasten jumalanpalvelus ja toteuttaa kirkon kasteopetustehtävää eli antaa kristillistä kasvatusta. Leiritoimintaa seurakunnat järjestävät lapsille ja koko perheelle. Leirit voivat olla yöleirejä tai päiväleirejä. Kesällä seurakunnat tarjoavat lapsille kesätoimintaa, kuten kesäkerhoja, päivä - ja yöleirejä, erilaisia retkiä ja kesätempauksia. Seurakunnissa järjestetään näiden lisäksi erilaisia perhekirkoja ja lapsiperheille suunnattuja jumalanpalveluksia eli perhemessuja. (Lapsi on osallinen 2008, 15–16; Porkka 2008, 183–184.)

Kasteesta alkaa varhaislapsuuden seurakuntayhteys, joka päättyy koululaisen siunaamiseen, jonka jälkeen yhteyden toivotaan jatkuvan kirkon varhaisnuorten toiminoissa, aina rippikouluun asti ja läpi koko elämän. Tärkeitä kasteen jälkeisiä yhteydenpitomuotoja ovat vauvakirkot, kummikirkot, kutsut seurakunnan erilaisiin toimintoihin ja tapahtumiin sekä syntymäpäiväonnittelut. (Lapsi on osallinen 2008, 14–15.)

3.2 Päivähoidon uskontokasvatus

Uskontokasvatus on yksi varhaiskasvatuksen osa-alueista. Näin on ollut jo pitkään Suomessa. Vuonna 1979 päivähoidon kasvatuskomitean ansiosta saatiin aikaan lakisääteinen asema uskontokasvatukselle päivähoidossa. Suomi on maailman ainoa maa, jossa uskontokasvatus on kirjattu lakiin. Uskontokasvatus kuuluu vielä nykyäänkin päivähoidon arkeen. Päivähoidon uskontokasvatuksessa korostetaan uskonto-

kasvatusta osana meidän kulttuuria ja historiaa. Melkein kaikilla Suomessa vietettävillä suurilla juhlapyhillä on kristillinen tausta ja historia. (Pellikka 2011, 151; Petäjä 2008, 121; Saarinen 2002, 10–11.)

Uskontokasvatusta voidaan pitää osaltaan myös kulttuurikasvatuksena. Niin kiinteästi nämä kaksi kuuluvat toisiinsa. Sitä voitaisiin kutsua myös katsomuskasvatukseksi. Yleensä päivähoitossa puhutaan kuitenkin uskonnollis-katsomuksellisesta orientaatiosta. Tämä orientaatio kuuluu myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Esiopetuksen opetussuunnitelmassa uskontokasvatuksesta puhutaan nimellä etiikka ja katsomus. Eettisellä kasvatuksella tarkoitetaan moraalikasvatusta, pohdiskelua, mikä on oikein ja mikä on väärin. Keskeistä päivähoiton uskonnollis-katsomuksellisessa orientaatioissa ovat hiljentyminen, pohdiskelu, mahdollisuus kysymyksille ja ihmettelylle. Lapsella on oikeus ja mahdollisuus myös tutustua kristinuskon keskeisiin tapahtumiin. (Haapsalo 2012, 90–91; Pellikka 2011, 151–153; Petäjä 2008, 121; Saarinen 2002, 10–11; Salminen 2001, 4–5, 26.)

Lapsella on mahdollisuus tutustua päivähoitossa omaan uskontoon ja katsomukseen leikin, musiikin, liikunnan, tutkimisen ja kokemisen keinoin. Suuria oppimistavoitteita ei aseteta, tärkeää on avoin ja hyväksyvä ilmapiiri. Jokaisella lapsella on erilaiset lähtökohdat ja elämäntilanteet käsitellä asioita, tärkeää on antaa lapselle aikaa pohdiskella, miettiä ja käsitellä asioita. Kangasmaa, Petäjä ja Vuorelma kirjoittavat; uskontoon kuuluvat kohtaamiset, toisen ihmisen kohtaaminen, lapsen ja aikuisen välinen kohtaaminen, lapsen sisäisen maailman ja pyhän kohtaaminen. Jokainen kohtaaminen on ainutkertainen ja tärkeä, se jättää jäljen, tälle kohtaamiselle tarvitaan aikaa. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008, 38; Petäjä 2008, 123–124.)

Uskontokasvatus tukee lapsen itsetunnon ja omantunnon kehitystä. Hyvän itsetunnon perustana on tietoisuus omista juuristaan, uskonnollisesta identiteetistä. Omatunto kehittyy pohtimalla käsityksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta. Uskontokasvatus auttaa lasta myös käsittelemään ja jäsentämään elämää ja elämänkaarta. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008, 38–39, Kallioniemi 2003, 95.)

Kodin ja päivähoiton yhteistyö on tärkeää uskontokasvatuksessa. Työntekijöiden tulee kuunnella ja kunnioittaa vanhempien mielipiteitä. Tärkeää on myös kertoa mi-

ten päivähoitossa uskontokasvatusta toteutetaan. Yhteistyö maahanmuuttajaperheen kanssa voi olla haastavaa uskontokasvatuksen suhteen. Yhteistä kieltä ei aina ole, eikä asioita välttämättä ymmärretä oikein. Tärkeää olisi painottaa tutustumista maan tapoihin ja kulttuuriin. Omasta uskosta ja kulttuurista ei tarvitse eikä pidäkään luopua vaan tarkastella asiaa suomalaisen kulttuurin ja perinteen näkökulmasta. (Haapsalo 2012, 90–91; Petäjä 2008, 126–127; Saarinen 2002, 14–15.)

Arto Kallioniemi on tehnyt tutkimuksen helsinkiläisten lastentarhanopettajien käsityksistä päivähoiton uskontokasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksen mukaan lastentarhanopettajat pitivät uskontokasvatuksessa erittäin tärkeänä lasten kysymyksiin vastaamista, erilaisuuden hyväksymistä, kulttuuriperintöömme ja uskontoomme tutustumista. Kallioniemen tutkimuksessa tuli esille, että uskontokasvatusta päivähoitossa toteutettiin kirkkovuoden mukaan, tärkeänä koettiin kirkkohetket ja seurakunnan työntekijöiden vierailut. Vaikeaksi koettiin lasten erilaiset kulttuuri- ja uskonnolliset taustat sekä niiden huomioiminen ryhmän uskontokasvatusta suunniteltaessa. Vaikeuksia tuottivat myös työryhmän sekä vanhempien kielteinen suhtautuminen uskontokasvatukseen. (Kallioniemi 2000, 129–133.)

4 TOIMINNALLINEN MENETELMÄ

Lapsi oppii matkimalla toisia ihmisiä, niin lapsia kuin aikuisia. Pienet lapset oppivat parhaiten leikin ja toiminnan kautta, itse tekemällä ja osallistumalla. Toiminnallisessa menetelmässä oppiminen tapahtuu toiminnan avulla, oppimiselle ja kasvatukselle asetetaan tavoitteet, joihin toiminnan avulla pyritään. Toiminnallisessa menetelmässä käytettyjä opetuskeinoja on useita, kuten esimerkiksi musiikki, kuvallinen ilmaisu, draama, käsityöt ja liikunta. (Räsänen 2008, 298–299.)

Toiminnallinen oppiminen on myös sosiaalinen tapahtuma. Yhdessä ryhmän kanssa tehdään monenlaisia asioita ja toisten ryhmässä olevien huomioiminen on tärkeää. Ryhmässä ollaan vuorovaikutuksessa toisten ryhmäläisten kanssa, jaetaan erilaisia asioita ja saadaan palautetta toisilta ryhmäläisiltä. Toiminnallisessa oppimisessa älyllinen ja toiminnallinen taso ovat samanaikaisesti läsnä. Vaikeiden teoria-asioiden omaksuminen on monesti helpompaa toiminnan avulla. Oppimisen kannalta on tärkeää, että toimintaympäristö on turvallinen. (Raukola 2012, 22–26; Räsänen 2008, 298–299.)

Toiminnallinen menetelmä auttaa lasta keskittymään ja monesti myös motivoi työskentelyyn. Toiminnallisuus auttaa lasta ilmaisemaan itseään heille ominaisella tavalla. Jokainen lapsi on arvokas ja jokaisella lapsella on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja jokaisella kasvattajalla on velvollisuus ottaa huomioon lapsen näkökulma toimintaa suunniteltaessa. Toiminnallisuus oppimisessa on lapsen etu ja oikeus sekä kasvattajan velvollisuus. Emme elä enää siinä maailmassa, jossa lapsia istutetaan paikoillaan hiljaa. Lapsen tulee päästä mukaan toimintaan, olemaan itse aktiivinen toimija. (Karlson & Kerimäki 2012, 7; Raukola 2012, 22–26; Pesäpuu ry 2010, 1.)

Oman kokemuksemme mukaan toiminnallinen oppiminen on lapselle mielekästä. Lapset innostuvat päivän aiheesta paremmin kuin he pääsevät itse tekemään ja osallistumaan toiminnan kulkuun. Lapset jaksavat myös keskittyä asioihin paremmin, kun he saavat itse olla aktiivisia toimijoita. Toiminnallisuus voi olla pieniä asioita, kuten esimerkiksi kalan piirtäminen hiekkaan tai simpukoiden koskettelu ja kukkien haisteleminen.

5 SYMBOLIT SILTANA JUMALAN JA IHMISEN VÄLILLÄ

5.1 Symbolin merkitys

Symboli on merkki, tunnuskuva tai vertauskuva. Symboli edustaa ja kuvastaa jotakin asiaa, jonka voi tunnistaa tai jolla halutaan viitata johonkin abstraktiin, jota ei voi kuvata. Sana symboli tulee kreikankielisestä sanasta *symbolom*, joka tarkoittaa suomeksi liittää yhteen. Uskonopin ja tapakulttuurin keskeisiä asioita on pyritty kuvaamaan symboleiden avulla. Symboleja on erilaisia ja niitä on tuhansia. Ne voivat olla muotoja, värejä, kirjaimia tai numeroita, ihmishahmon asentoja, eleitä tai ilmeitä, eläin- tai kasvikunnan asioita tai hahmoja. Useat symboleista on vanhoja, mutta myös uusia symboleja ja merkkejä luodaan. Usein sovitaan kansainvälisesti, mikä merkki on laillinen ja missä yhteydessä sitä voi käyttää. Tällaisia merkkejä voi nähdä arkisen elämän keskellä, liikenteessä ja tiedonvälityksessä. (Koivula 2011, 9–10; Väisänen 2011, 11; Karsikas 2010, 28; Lempiäinen 2002, 17–18.)

Kristillinen usko sisältää monia vertauskuvia eli symboleita, jotka toimivat siltana ihmisen ja Jumalan välillä. Kristillisellä kuvataidesymboliikalla pyritään symbolin avulla viittaamaan johonkin keskeiseen raamatulliseen tapahtumaan tai ajatukseen, ihmiseen tai johonkin jumalalliseen ilmiöön. Symbolien tarkoituksena on, että katsoja tunnistaisi asiat helpommin ja tavoittaisi totuudesta syvemmän ulottuvuuden. Symboleita on alkujaan tarvittu viestintään. Symbolit viestivät asioista usein nopeammin kuin puhe. Ennen luku- ja kirjoitustaidon syntyä symbolit ovat olleet siis hyvin tärkeitä. Niillä on ollut myös tärkeä merkitys havainnollistamisen, opetuksen ja tunnistamisen välineenä. Lisäksi symboleilla on esteettinen ja visuaalinen tehtävä välittää hengellistä sanomaa. Kirkon synnyttyä, kirkko määritteli, mitkä symbolit ovat hyväksytyjä. (Koivula 2011, 11–22; Väisänen 2011, 12; Karsikas 2010, 28; Halme 2010, 45; Raittila 2010, 12; Lempiäinen 2002, 22–23.)

Suurin osa kirkollisista symboleista kuvainnollistaa kristillisen uskon ja elämän keskeisiä asioita, kuten Kristuksen sovitustyötä ja Pyhää Henkeä. Raamatussa on paljon symboliikkaa, kuvakieltä ja vertauskuvia. Uudessa testamentissa kerrotaan Jeesuksen elämästä ja siitä kuinka hän opetti ihmisiä kertomalla vertauksia, esimerkkinä vertaukset Kylväjä (Mark. 4: 10–20) ja Laupias samarialainen (Luuk. 10: 25–37.)

Jokainen ihminen tulkitsee vertauksia omalla yksilöllisellä tavalla. Tulkintaan vaikuttavat yksilön elämäntilanne ja historia. Sama vertaus voi puhutella ihmistä eri tavalla eri elämänvaiheissa. (Koivula 2011, 11; Pesonen 2010, 16; Lempiäinen 2002, 31–32.)

Symbolien on katsottu kuuluvan asioihin, joita lapsen on vaikea ymmärtää. Tämän takia symboleja ei ole käytetty lasten kanssa. Maria Montessori, joka on nimetty kirkkopedagogiikan taustavaikuttajaksi huomasi, että asia onkin päinvastoin. Lapsi ajattelee kuvien ja symbolien avulla. Lapsi ymmärtää uskonnollisen elämän vertauskuvallisuutta helpommin kuin murrosikäinen. Lapsen toiminta on usein rituaalista. Symbolit ja rituaalit ovat osa uskonnollista kieltä. Lapsi ottaa vastaan uskonnollisen tiedon, tässä tapauksessa symbolit eri aistien välityksellä. Vähitellen tieto muuttuu syvällisemmäksi tunteeksi. Mitä vanhempi lapsi on, sitä vaikeampi hänen on kokea symbolien antamaa tunnekokemusta, koska lapsen ajattelu muuttuu kasvun myötä käsitteellisemmäksi ja loogiseksi. Voimakkaat tunnekokemukset saattavat jäädä mieleen loppuelämäksi. Tällaisia kokemuksia ovat usein rituaalit, kuten jumalanpalvelukset, kaste ja hautajaiset. (Lapset rohkeasti kirkkoon i.a; Puustjärvi 2010, 158.)

5.2 Puu kuvainnollistaa elämää ja kukka elämän katoavaisuutta

Puu on elämän symboli ja se symboloi elämistä Jumalan tahdon mukaan. Puuta on käytetty symbolina kristillisessä taiteessa jo keskiajalla, mutta se on myös tänä päivänä suosittu taideteosten aihe. Puun olemassaolo kertoo vuodenaikojen kiertokulusta ja elämästä. Puu on läsnä kolmessa eri maailmassa. Puun lehvästö ulottuu taivaaseen, sen runko on läsnä ihmisten maailmassa ja sen juuret yltyvät maanlaiseen maailmaan. Puun kasvuvaiheiden katsotaan kuvainnollistavan ihmisen elämän eri vaiheita, syntymästä kuolemaan. Pienestä puusta kasvaa suuri puu, kuten vauvasta kehittyy aikuinen ihminen. (Koivula 2011, 38; Väisänen 2011, 97–98; Lempiäinen 2002, 267.)

Raamatussa puu esiintyy keskeisesti Adamin ja Eevan syntiinlankeemus kertomuksessa. Kertomuksessa esiintyy hyvän ja pahan tiedon puu ja elämän puu. Hyvän ja pahan puuta kuvattiin usein viikunapuuksi tai joksikin hedelmäpuuksi ja elämän puuta akasia puuksi. Keskiajalta lähtien hyvän ja pahan tiedon puuta alettiin kuvata

omenapuuna. Hyvän ja pahan tiedon puulla voidaan kuvata ihmisten tekemiä valintoja elämässään. Jokainen ihminen joutuu tekemään erilaisia ratkaisuja elämänsä aikana, hyviä ja huonoja. Elämän puun hedelmät ihminen menetti kun oli tottelematon Jumalalle. Elämän puun kerrotaan kasvavan taivaallisessa Jerusalemissa (Ilm. 22:2). (Kantonen, Koivula & Zitting 2011, 133; Väisänen 2011, 98; Lempiäinen 2002, 267.)

Kukat symbolisoivat elämää, elämän katoavaisuutta, Jumalan sanaa ja pyhiä ihmisiä. Kukilla on suuri merkitys alttarikukkana kirkollisissa toimituksissa, kuten kasteissa, konfirmaatioissa, avioliitoissa, hautajaisissa ja jumalanpalveluksissa. Kukat liittyvät myös monesti ihmisten väliseen kanssakäymiseen ja tunteiden osoittamiseen. Kukakimppu voi olla tervetuliainen, kiitos ja onnittelulahja. (Koivula 2011, 65; Lempiäinen 2002, 248–253.)

Alttarikukilla on oma vertauskuvallinen merkitys. Se on vanha varhaiskristillinen tapa, joka yleistyi keskiajan jälkeen uudestaan 1600-luvulla, mutta vasta maailmansotien välisenä aikana alttarikukat tulivat säännölliseksi tavaksi. Alttarikukat muistuttavat ihmisten kuolevaisuudesta. Alttarikukkien tulee olla leikkokukkia, sillä ne viestittävät kuolevaisuuden sanomaa. Elämä ja kauneus eivät ole pysyvää, vaan sillä on oma aikansa. Ajan koittaessa, viikate leikkaa sadon. (Koivula 2011, 65–66, 117.)

Alttarikukat symbolisoivat myös uhria, kun ne on otettu juuriltaan, silloin se on niille kuolemanmerkki. Leikkokukkien paikka on alttarilla, koska alttari muistuttaa Kristuksen uhrista, kuolemasta, sovitukselta ja armosta. Alttarikukkien paikka on alttarilla alttarikrusifiksin läheisyydessä, mutta vanhan tavan mukaan, kukat eivät saa olla krusifiksia korkeampia. (Koivula 2011, 65–66, 117.)

Alttarikukkien valinnassa otetaan huomioon kirkkovuoden vaihtelu. Joihinkin tiettyihin päiviin on osoitettu oma nimikkokukka, mutta tämän noudattaminen ei ole pakollista. Leikkokukkia valitaan sesonkitarjonnan mukaan ja kesällä pyritään kukkia etsimään luonnosta. Valkoinen kukka kuvaa puhtautta, pelastusta ja iloa. Punainen kukka kuvaa uskoa ja uskon tunnustamista. Keltainen kukka kertoo auringosta ja taivaallisista asioista. Sinisellä kukan värillä viitataan Jeesuksen äitiin Mariaan. Kevätkukat kertovat ylösnousemuksesta ja uudesta elämästä. Häissä käytetään iloisen

värisiä kukkia, jotka kertovat rakkaudesta ja hautajaisissa kukilla halutaan kertoa elämän katoavaisuudesta. Vihreät kasvit kertovat ikuisesta elämästä. Vihreä väri on elämän, toivon ja kasvun väri. Vihreä väri kuvaa myös ihmisten jokapäiväistä uskoa. (Koivula 2011, 65–66; Karsikas 2010, 27; Lempiäinen 2002, 244–261.)

5.3 Kyyhkynen on Pyhän Hengen symboli

Kyyhkynen kuvaa symbolina Pyhää Henkeä. Valkoinen väri viittaa kirkkauteen ja puhtauteen. Valkoinen väri kuvastaa myös iloa, kiitosta ja viattomuutta. Tämän takia kyyhkynen sopii kristilliseksi symboliksi. Kyyhkynen on saanut kristillisen symbolin merkityksen Johanneksen evankeliumista, Jeesuksen kasteesta, jossa Pyhä Henki laskeutuu kyyhkynen tavoin Jeesuksen päälle (Joh. 1:32). Toinen merkittävä Raamatun kertomus on enkeli Gabrielin ilmestyminen Marialle, jossa enkeli kertoo Marialle tulevasta raskaudesta. Taitelijat ovat kuvanneet taideteoksissa tämän tilanteen niin, että enkelin ja Marian lisäksi Pyhä Henki on kuvattu laskeutuvaksi kyyhkyseksi. Kyyhkynen on esitetty Raamatussa myös hyvän sanoman julistajana, kuten Nooan arkin yhteydessä (1 Moos. 8:8). Kyyhkynen kuvataan usein taideteoksissa kuiskaa-massa evankelistojen korvaan, joka välittää Jumalan sanaa ihmisille. Kyyhkystä voi yleisesti pitää kuvauksena Pyhän Hengen henkäyksestä, joka elvyttää ja inspiroi ihmisiä. (Koivula 2011, 26, 97; Väisänen 2011, 53–54; Karsikas 2010, 26; Lempiäinen 2002, 297–298.)

5.4 Kynttilä kertoo rukouksesta

Kynttilä symboloi Kristuksen valoa ja rukousta. Palava kynttilä on kuolemattomuuden ja elämän vertauskuva. Jeesus on maailman valo, jokainen kristitty voidaan nähdä valona. Jokainen meistä voi auttaa muita kulkemaan kohti valoa (Matt.5:14–16). Kynttilä ei kuulu Raamatun sanastoon, koska alkukirkon aikana ei vielä valmistettu kynttilöitä. Lamppu ja lampunjalka esiintyvät Raamatussa kynttilän sijasta. Profeetta Jesaja rohkaisee ihmisiä uskossa ”Murtunutta ruohoa hän ei muserra, lampun hiipuvaa liekkiä hän ei sammuta” (Jes. 42:3). (Koivula 2011, 73, 110; Lempiäinen 2002, 155–156.)

Alkukirkon aikana kodeissa ja kirkoissa käytettiin rukousslamppuja. Lampun liekki symboloi rukousta. Tänä päivänä palavaa kynttilää pidetään rukouksen vertauskuvana. Monissa kirkoissa on rukouskynttelikkö eli lähetyskynttelikkö, johon voi sytyttää rukouskynttilän. Kynttilät kuuluvat alttarille ja kynttilöiden määrällä on merkitys. Yksi kynttilä kuvaa, että meillä on yksi Jumala. Kaksi kynttilää kertoo Jumalan sanasta, laista ja evankeliumista. Alttarilla palaa arkipyhinä kaksi kynttilää ja juhlapyhinä neljä kynttilää. Kolme kynttilää kuvaa Isää, Poikaa ja Pyhää Henkeä. Suurina Kristus-juhlina alttarilla on kuusi kynttilää, kuten 1. adventtisunnuntaina, jouluna ja pääsiäisenä. Piispan vierailulla alttarilla on seitsemän kynttilää, jotka kuvaavat seitsemää Pyhän Hengen lahjaa: Herran henki, viisaus, ymmärrys, voima, taito, totuuden tunteminen ja Herran pelko (Jes. 11:2). Yhdeksän kynttilää kertoo yhdeksästä hengen hedelmästä: rakkaus, ilo, rauha, kärsivällisyys, ystävällisyys, hyvyys, uskollisuus, lempeys ja itsehillintä (Gal. 5:22). Kaksitoista kynttilää kuvaa kaksitoista apostolia ja helluntain ihmettä, jolloin Pyhä Henki laskeutui opetuslasten päälle (Apt. 2:3). Kahdentoista kynttilää käytetään harvemmin. (Lempiäinen 2002, 153–159, 263.)

Kynttilöitä käytetään kirkollisissa toimituksissa, kuten ristiäisissä ja hautajaisissa. Kastepöydässä oleva kynttilä kuvaa Jeesusta maailman valona. Kastejuhlassa pöydällä voi olla yksi kynttilä tai kolme kynttilää ja yleensä ne ovat valkoisia. Valkoinen väri kuvaa iloa, kiitosta, puhtautta ja pyhyyttä. Hautajaisissa alttarilla palaa kynttilät ja muistotilaisuudessa kynttilä sytytetään vainajan kuvan viereen. Pyhäinpäivä ja joulukuu ovat suosituimmat kirkkopyhät, jolloin muistetaan poisnukkuneita. Silloin meillä on tapana viedä haudoille kynttilöitä. Pyhäinpäivänä kirkossa sytytetään jokaiselle kuluneen vuoden aikana poisnukkuneelle muistokynttilä. Pääsiäiskynttilä eli Kristuskynttilä on suurikokoinen kynttilä, joka symboloi ylösnousemista. Kynttilä sytytetään pääsiäisen jumalanpalveluksessa ja sitä poltetaan jokaisessa jumalanpalveluksessa helluntaipäivän iltaan saakka. Tänä aikana kynttilää pidetään esillä, yleensä lukupulpetin vieressä. Tämän jälkeen kynttilä siirretään kastemaljan läheisyyteen ja sitä poltetaan kastejuhlan ja hautaan siunaamisen sekä pyhäinpäivän yhteydessä. (Koivula 2011, 48,74, 110; Lempiäinen 2002, 154–155.)

5.5 Karitsa kuvainnollistaa Kristusta ja tähti Jumalan sanaa

Karitsa on yksi käytetyimmistä symboleista kirkossa. Jeesus kuvattiin varhaisina kristillisinä aikoina karitsana, joskus lampaana tai jopa vuohena. Vähitellen karitsan kuva muotoutui tietynlaiseksi. Karitsaa alettiin kuvata pyhimyskehä pään päällä, jaloilla seisovana ja jolla on jaloissa korkealle kohoava risti tai lippu. Pyhimyskehä ja risti muistuttavat meitä Kristuksen uhrilahjasta koko maailman ja ihmiskunnan puolesta. Lippua kantavaa karitsaa pidetään ehtoollissymbolina. Karitsan rinnasta vuotaa veri ehtoollismaljaan. Ehtoollisen jaon edellä lauletaan Jumalan Karitsa-hymni. (Väisänen 2011, 45, 47; Lempiäinen 2002, 276–277.)

Johanneksen evankeliumissa Jeesus kutsuu itseään paimeneksi ja hänen seuraajansa ovat lampaita. Paimen on valmis antamaan henkensä lampaidensa puolesta (Joh. 10: 1–16). Seurakunta kuvataan Jumalan tai Jeesuksen lammaslaumaksi. Lammaslauman aitauksen porttia vahtii Jeesus. Vanhasta testamentista löytyy esikuva tälle kuvakielelle. Jumala kuvataan näissä esimerkeissä koko kansan ja yksittäisen ihmisen paimenena (Hes. 34: 11–31 ja Ps. 23). (Koivula 2011, 31–32; Lempiäinen 2002, 276–277.)

Raamatussa Johannes Kastaja nimittää Jeesusta Jumalan karitsaksi, joka ottaa pois maailman synnit (Joh. 1:29). Karitsasta tuli myös Johannes Kastajan symboli, taiteilijat kuvasivat keskiajalta lähtien Johannes Kastajan rinnalle aina karitsan, Kristuksen, josta hänet taideteoksissa tunnettiin. Joskus yksinäinen karitsa esiintyy taiteessa puhtauden ja viattomuuden symbolina. (Koivula 2011, 85–86; Väisänen 2011, 45.)

Tähti symbolisoi länsimaissa Betlehemin tähteä, joka syttyi Jeesuksen synnyttyä taivaalle, merkiksi Vapahtajan syntymästä. Tähti symbolisoi myös Jumalan sanaa. Betlehemin tähti kuvataan yleensä kahdeksansakaraisena ja se liittyy kirkkotaiteessa Itämaan tietäjiin, jotka seurasivat tähteä Jeesuksen luokse. Tähten yksi säteistä on kuin nuoli, joka osoittaa Jeesus-vauvaa. Tämä symboloi Jumalan säteilyä ja läsnäoloa. Joulutähti kuvataan myös Vanhassa testamentissa. Ennustuksessa tähti kertoi Jeesuksen syntymästä (4Moos, 24: 17). (Kantonen ym. 2011, 13–17; Koivula 2011, 79; Lempiäinen 2002, 357.)

Apostolien eli Jeesuksen opetuslasten yhtenä vertauskuvana voidaan pitää 12 tähteä. Neitsyt Maria kuvataan myös joskus tähdeksi. Yleensä Marian pään päälle on kuvattu 12 tähden kehä (Ilm.12: 1.) Juutalaisten keskuudessa 12 tähteä kuvaavat 12 Jaakobin poikaa sekä Israelin heimojen määrää. Daavidin tähtenä tunnettu kuusisakarainen tähti eli heksagrammi symbolisoi maailmankaikkeuden tasapainoa. Tähdessä kolmioita on kaksi ja toinen kolmioista kuvaa tuulta, aurinkoa ja miehistä voimaa ja toinen kolmio kuvaa kuuta, vettä ja naisenergiaa. (Lempiäinen 2002, 225, 356–357.)

Nykyään tähtisymboleita voi nähdä monissa paikoissa, esimerkiksi Euroopan Unionin ja Yhdysvaltojen lipuissa. Euroopan Unionin lipun sininen taustaväri kuvaa Neitsyt Mariaa ja tähtien kehä kuvaa Marian neitseellisyyttä ja puhtautta. 1900-luvulla viisisarainen tähti liitettiin monesti kommunismiin. (Itkonen 2011, 12.)

5.6 Kala kuvaa kristittyjä ja simpukka uskon ihmeellisyyttä

Kala on vanha kristittyjen pyhä symboli. Kristittyjä vainottiin varhaisina kristillisinä aikoina. Kristityt käyttivät tällöin kalaa symbolina, jotta he tunnistivat toisensa ja ettei heidän vainoajansa tunnista heitä. He saattoivat piirtää hiekkaan kalan kuvan kohdatessaan toisia kristittyjä ja kalan sai nopeasti pyyhittyä piiloon. Kalasta tuli siis symboli alkujaan kielellisistä syistä. Kala on kreikan kielellä *Iktys*. Sanan kirjaimista muodostuu kreikankielellä Jeesus Kristus Jumalan Poika Pelastaja eli *Iesous Khristos Theou Yios Soter*. (Koivula 2011, 12–30; Väisänen 2011, 16, 40; Karsikas 2010, 28; Lempiäinen 2002, 315.)

Jumala antoi ihmisille tehtävän olla ihmisten kalastajia, siksi kala kuvaa kristittyjä ihmisiä (Matt.13:47, Joh. 21: 4-6,11). Kala voidaan liittää myös Jeesuksen ihmetekoon, viisi leipää ja kaksi kalaa. Kala esiintyy Raamatussa Joonan, Tobian ja Kristuksen yhteydessä Kala pystyy elämään veden alla kuolematta, sen tähden tämä nähdään ylösnousemuksen symbolina. Kalaa pidetään myös puhtaana, koska se elää vedessä. Kalan liitetään ajatus viisaudesta ja hedelmällisyydestä. Lisäksi kalaa käytetään kasteen symbolina ja siksi kala usein kuvataan kastemaljoissa. Tämän lisäksi kalasymbolin voi nähdä nykyään autoihin kiinnitettynä ja liturgisissa tekstiileissä. (Koivula 2011, 30; Väisänen 2011, 40, 43; Lempiäinen 2002, 315–316.)

Simpukka symbolina kuvaa taivasten valtakunnan ja uskon ihmeellisyyttä. Simpukan helmi on kauneuden vertauskuva. Kristinuskossa helmi symboloi kaikkea hyvää ja kaunista mitä Jumala on meille antanut Jeesuksen kautta. Helmen löytyminen on suuri ilo, samalla tavalla usko tuo ilon elämään. (Parviainen 2011, 22.)

Kampasimpukkaa pidetään pyhiinvaeltajien symbolina. Kampasimpukan uurteet kertovat pyhiinvaellusreiteistä, jotka tulevat eri suunnista ja loppuvat yhteen paikkaan. Simpukkaa voi myös pitää pyhiinvaeltajan vertauskuvana. Pyhiinvaeltaja liikkuu meren aaltojen mukana ja Jumala ohjaa vaeltajan pyhiinvaelluspaikkaan. Simpukkasymbolin taustalla on kertomus Jaakobista ja Jaakobia pidetään pyhiinvaeltajien suojelijana. Kertomuksen mukaan Jaakobin ruumista oltiin viemässä laivalla Santiagoon, kun rannalla olevan hääseurueen sulhasen hevonen vauhkootui ja tiputti sulhasen mereen. Sulhanen selviytyi merestä simpukoiden peittämänä. Sulhasen pelastumista pidettiin Jaakobin ansiona. Koko hääseurue otti vastaan kasteen. Jaakobin hautapaikasta Santiago de Compostelasta tuli pyhiinvaelluspaikka ja simpukasta tuli tunnettu koko maailmassa. Suomessa kampasimpukkasymbolin voi nähdä esimerkiksi öljy-yhtiö Shellin merkissä. Shellin käytössä simpukka voi viestiä, että kaikki tiet vievät Shellille tai lähtevät sieltä, kun auto on tankattu. (Itkonen 2011, 12; Lempiäinen 2002, 226.)

5.7 Muna on hedelmällisyyden vertauskuva

Muna on luomisen ja hedelmällisyyden symboli. Jo varhaiskristityt pitivät sitä ylösnousemuksen ja ikuisen elämän vertauskuvana. Muna kuvainnollistaa elämän mysteeriä, vaikka kuori päällä on kova, sen sisällä on silti uusi elämä. Munaan tiivistyy elämä kaikkine mahdollisuuksineen. Munan sisällä oleva tipu kuvainnollistaa haudasta ylösnousutta Jeesusta. Muna kuvaa myös Jeesuksen hautaa ja rikkoutunut munan kuori kertoo tyhjästä haudasta. (Koivula 2011, 92; Arseni 2010, 8–15.)

Perimätiedon mukaan Magdalan Maria vei Rooman keisarille kananmunan pian Jeesuksen ylösnousemuksen jälkeen. Hän sanoi keisarille: ”Kristus nousi kuolleista! Katso, tämä muna on nyt kuollut, mutta sen sisällä on uusi elämä.” Keisari ei uskonut kuulemaansa ja muna muuttui punaiseksi. Siitä lähtien punainen muna on muistutta-

nut Jeesuksen ylösnousemuksesta. Magdalan Mariaa voidaan pitää ensimmäisenä munasympoliikan selittäjänä. (Koivula 2011, 92; Arseni 2010, 15.)

Muna kuuluu pääsiäiseen, koti koristellaan pääsiäismunilla, niitä syödään pääsiäisenä ja niitä voi antaa lahjaksi. Munia on koristeltu jo 900 -luvulta lähtien. Nykyisin pääsiäismuna on suosittu kaupallinen tuote. Pääsiäinen on ilon juhla, siksi myös muna on ilon ja riemun symboli. (Arseni 2010, 8-18.)

5.8 Risti on kristinuskon symboli

Risti on vanhimpia kristillisiä symboleita ja se on kristinuskon keskeinen tunnus. Risti on osa kirkkoa. Jokaisen kirkkorakennuksen tulee erottua muusta maailmasta ristinmerkillä, sillä Kristuksen pyhä risti on voiton merkki. Ristillä on sovituksen ja pelastuksen merkitys Kristuksen kautta. Jeesus ristinkuolemallaan sovitti ihmisten synnit, jotta iankaikkinen elämä toteutuisi. Risti kuvaa taivaallisen ja maallisen, Jumalan ja ihmisen välistä kohtaamista. Risti yhdistetään monesti kuolemaan, koska se esiintyy kuolinilmoituksissa ja hautakivissä. (Kantonen ym. 2011, 47; Koivula 2011, 37; Karsikas 2010, 28.)

Ristin muoto on kehittynyt aikojen saatossa naamioiduista symboleista yksityiskohdaisemmiksi asetelmiksi. Ristiä ei käytetty ennen kristinuskon laillistamista vuonna 313. Tämä johtui osittain siitä, että tunnuksena se oli liian selkeä ja ristiinnaulitseminen oli pahimmille rikollisille tarkoitettu häpeällinen rangaistus. Kristinuskon laillistamisen jälkeen rististä tuli hyväksytty ja sen käyttö lisääntyi. Ristiä voi nähdä nykyään useissa eri muodoissa. Yleisimpiä ristejä ovat KHII RHOO risti, TAU risti, Latinalainen risti, Kreikkalainen risti, Venäläinen risti, Pyhän Andreaksen risti ja Jerusalemin risti. (Stemp 2010, 118–119.)

KHII RHOO ristissä on yhdistetty kaksi kreikaksi Kristusta tarkoittavaa kirjainta X ja P, *khiin* merkki on X ja *rhoon* merkki on P. TAU risti on vanhin kristillinen risti-malli, joka ulkoisesti näyttää isolta T-kirjaimelta. TAU risti tunnetaan laajalti Egyptissä ja sen juuret ovat muinaisessa egyptin sanassa *ankh*, joka on elämän symboli. Tämä ristin muoto yhdistetään Pyhään Antonius Suureen. Latinalainen risti on perinteinen tyhjä, ylösnousemuksen risti. Pyhä Augustinus uskoi, että Kristus naulittiin

tämän muotoiselle ristille. Kreikkalaisessa ristissä kumpikin ristin osa on yhtä pitkä. Ristiä käytettiin yleisesti kristinuskon varhaisina aikoina ja nykyään ristiä voi nähdä ortodoksisessa kirkossa. Venäläisessä ristissä on kolme vaakaviivaa. Ylin vaakaviiva on ristin päädyn *titulus*, jossa lukee INRI, tämä on lyhenne latinalaisesta versiosta *Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum* ”Jeesus Nasaretilainen, juutalaisten kuningas”. Ristin kalteva viiva edustaa sitä ristin osaa, johon Jeesuksen jalat naulittiin. Kalteva viiva on vinossa meistä katsottuna ylävasempaan, joka on merkinä pelastuksesta. Venäläistä ristiä käytetään ortodoksisessa kirkossa. Jerusalemin ristissä on ristin osat yhtä pitkät ja ristin sakaroiden välissä on neljä pientä ristiä. Jerusalemin ristiä käytettiin ristiretkien aikoina Jerusalemissa. Pienet ristit pääristin ympärillä edustavat neljää evankeliumia sekä kristinuskon leviämistä neljään pääilmansuuntaan. (Koivula 2011, 89–90, 139; Stemp 2010, 119.)

6 KEHITTÄMISPROSESSI

6.1 Aiheen löytymisestä työn valmistumiseen

Olemme kokeneet työssämme, että hartauksien pitäminen on yleensä haastavaa uusille työntekijöille ja opiskelijoille. Tämän myötä syntyi ajatus tehdä hartauksien pitämistä helpottava työväline kirkon varhaiskasvatuksen työntekijöiden käyttöön. Lähtökohtana hartaussuunnitelmien tekemisessä oli tehdä niistä sellaisia, että lapsi saisi olla niissä osallinen. Tarkoituksena oli myös, että toimintaosuudet hartaussuunnitelmissa olisivat niin helppoja ja tuttuja toimintoja, että niitä voisi käyttää jokainen varhaiskasvatuksen työntekijä.

Aluksi meidän oli tarkoitus tehdä Raamattureppu, joka sisältäisi yhdeksän kuvakorttia hartaussuunnitelmineen, mutta pian Raamattureppu muutti muotoaan sen huonon toimivuuden vuoksi. Raamattureppuun olimme aikoneet tehdä pelkät kuvakortit. Ongelmaksi osoittautui se, että hartaussuunnitelma ei olisi kokonaisuudessaan mahdunut kuvakortin taakse. Päädyimme tekemään Kuvista kertomuksiin -kansion, joka sisältää kymmenen kuvakorttia ja erillisen vinkkivihkon hartaussuunnitelmista. Saimme lopuksi todeta, että kansio on myös helpompi kuljettaa mukana kuin reppu.

Otimme yhteyttä Lasten Keskukseen ja kysyimme heiltä, olisivatko he kiinnostuneita materiaalistamme. Lasten Keskus vastasi kieltävästi, koska aihe ei käynyt heidän sen hetkisiin suunnitelmiinsa. He kuitenkin ehdottivat, että valmiit hartaussuunnitelmat voi julkaista jumis.fi sivustolla. Tämän jälkeen olimme yhteydessä Keski-Lahden ja Helsingin Paavalin seurakuntaan, jotka lupasivat ottaa materiaalin koekäyttöön. Keski-Lahden seurakunta on yksi Lahden seurakuntayhtymän neljästä seurakunnasta. Kuvista kertomuksiin -kansio oli koekäytössä Metsäpellon seurakuntakodilla päiväkerhossa ja perhekerhossa. Metsäpelto on yksi Keski-Lahden seurakunnan toimipisteistä. Paavalin seurakunta on yksi Helsingin seurakuntayhtymän kahdestakymmenestä yhdestä seurakunnasta. Kansiota kokeiltiin päiväkerhossa, perhekerhossa ja pyhäkoulussa. Tesoman päiväkotia on Tampereen kaupungin päiväkotia, jossa on kymmenen ryhmää. Kansio oli koekäytössä siellä esikouluryhmässä.

Olimme yhteydessä myös Aurinkorannikon suomalaiseen seurakuntaan, jossa olimme työharjoittelussa keväällä 2012. Sovimme harjoitteluohjaajan kanssa, että kokeilemme itse hartausmateriaalia seurakunnan eri toiminnoissa. Aurinkorannikon suomalainen seurakunta sijaitsee Espanjassa Aurinkorannikolla, Välimeren rannalla. Koekäytimme Kuvista kertomuksiin -kansiota Fuengirolassa, joka on yksi seurakunnan toimipisteistä. Fuengirola sijaitsee 30 kilometriä Malagasta, joka on tunnettu suurkaupunki. Kuvista kertomuksiin -kansiota kokeili meidän lisäksi Aurinkorannikon suomalaisessa seurakunnassa työharjoittelussa ollut lastenohjaajaopiskelija. Aurinkorannikolla kansiota kokeiltiin päiväkerhossa, perhekerhossa, omaishoitajien ryhmässä ja kotikäynneillä.

Kirjoitimme teoriaosuutta syksyn 2011 ja syksyn 2012 välisenä aikana. Valitsimme valokuvattaviksi symboleiksi kukan, kyyhkysen, puun, simpukan, munan, tähden, karitsan, kynttilän ja kalan. Mielestämme nämä kymmenen symbolikuvaa olivat sopiva määrä, koska saimme kuviin liitettyä meidän mielestä oleellisimmat Raamatun kertomukset. Kansioista olisi tullut liian laaja kokonaisuus opinnäytetyö produktioksi, jos kuvakortteja olisi ollut enemmän. Symbolit valitsimme symbolin tunnettavuuden ja oman mielenkiinnon mukaan. Symboleita on käytetty lasten kanssa hartausetkisissä hyvin vähän, tämän vuoksi halusimme tuoda symbolit osaksi lasten hartauselämää. On ajateltu, että lapsi ei ymmärrä symbolikieltä. Maria Montessori kumosi tämän väitteen. Hänen mukaansa lapsi ymmärtää hyvin symbolikieltä, koska lapsen ajattelu on kuva-ajattelua. (Lapset rohkeasti kirkkoon i.a.)

Seuraavaksi aloimme kerätä tietoa symboleista ja niiden merkityksestä. Etsimme myös sopivia valokuvia omista valokuvakansioista. Kuvista kertomuksiin -kansion teimme valmiiksi joulukuun 2011 ja helmikuun 2012 välisenä aikana. Ensimmäiseksi valmistimme symbolikuvakortit valituista valokuvista ja kirjoitimme kuvakorttien taakse kyseisen symbolin merkityksestä. Tämän jälkeen tulostimme valmiit kuvakortit ja laminoimme ne. Korttien valmistumisen jälkeen, teimme hartaussuunnitelmat yksitellen, kuva kerrallaan valmiiksi. Hartaussuunnitelmat kokosimme vinkkivihkoon. Kansion muokkasimme saadun palautteen mukaan paremmaksi syksyn 2012 aikana.

6.2 Kuvista kertomuksiin -kansion sisältö

Kuvista kertomuksiin -kansio sisältää yhdeksän toiminnallista hartaussuunnitelmaa kymmenen symbolikuvan pohjalta. Hartaussuunnitelmien rukoukset ja havainnollistamistarinat ovat omia aikaansaannoksia ja johdantotekstit ovat Lasten Raamatun kertomusten pohjalta kirjoitettuja tekstejä. Alku- ja loppulaulut löytyvät Lasten virsikirjasta ja toimintaosuuksien laulut ja leikit ovat perinteisiä suomalaisia kansanlauluja, loruja ja leikkejä. Suunnitelmat on laitettu vinkkivihkoon kirkkovuoden järjestyksen mukaan. Ensimmäinen suunnitelma on luominen, mikä sopii kevääseen. Tämän jälkeen suunnitelmat etenevät vuoden kierron ja kirkkovuoden mukaan, pyhäinpäivä, joulua ja pääsiäinen. Viimeinen suunnitelma Hyvä paimen soveltuu mielestämme hyvin suunnitelmien loppuun, koska kertomus kertoo meille Jumalan huolenpidosta.

Ensimmäisen hartaussuunnitelman teimme luomisesta kukkasymbolin mukaan. Valitsimme kukkakuvan, koska se kuvaa kasvua ja uutta elämää. Kuvassa oleva lumpeenkukka on valkoinen ja se on vedessä. Valkoinen väri kuvastaa puhtautta ja vesi on yksi Jumalan luomisteoista kukan lisäksi. Toisen hartaussuunnitelman teimme kyyhkykuvasta. Kyyhkykuva sopii Nooan arkki kertomukseen, koska siinä kyyhkynen toimii viestintuojana Nooalle. Kynttiläkuva on kolmannen hartaussuunnitelman kuva. Hartauden aiheena on rukous, koska kynttilä symboloi rukousta. Kynttilän liekki kuvaa rukousta, joka nousee ylös taivaaseen. Neljännen hartaussuunnitelman aiheena on jouluevankeliumi ja kuvana tähti. Tähti kuvaa jouluntähteä, joka syttyi taivaalle merkiksi Jeesus vauvan syntymästä. Kalakuva on viidennen hartaussuunnitelman kuva. Kalakuvaan liittyvä Raamatun kertomus on Jeesus kutsuu opetuslapsia. Kalakuva symboloi kristittyjä ihmisiä ja siksi kuva soveltuu hyvin tähän Raamatun kertomukseen.

Kuudennen hartaussuunnitelman aiheena on Sakkeus ja kuvana on puu. Puukuva sopii kertomukseen, koska kertomuksen Sakkeus kiipesi puuhun, jotta hän näkisi Jeesuksen. Simpukka on seitsemännen hartaussuunnitelman kuva ja siihen liittyvä Raamatun kertomus on Jeesus myrskyssä. Simpukka kuvan valitsimme, koska myrsky kuljettaa simpukoita rannalle. Kahdeksannen hartaussuunnitelman aiheena on pääsiäinen ja kuvina ovat muna ja risti. Pääsiäismuna symboloi ylösnousemusta, pääsiäisen ihmettä. Ristin lisäsimme palautteenannon jälkeen mukaan kansioon. Risti

soveltuu luonnollisesti pääsiäisen teemaan, koska Jeesus ristinkuolemallaan sovitti ihmisten synnit. Karitsa on yhdeksännen hartaussuunnitelman kuva ja kertomuksena on Hyvä paimen, jossa paimen pitää huolta jokaisesta lampaastaan. Kaikkien symbolikuvien tarkoituksena on toimia havainnollistamiskuvina ja keskustelun virikekuvinä. Kuva auttaa lasta myös keskittymään kuuntelemaan Raamatun kertomusta ja havainnollistamistarinaa.

Kaikissa hartaussuunnitelmissa toistuvat sama selkeä runko, johdannosta yhteiseen lopetukseen. Johdanto koostuu alkulaulusta, symbolikuvasta, symbolikuvan takanaolevasta havainnollistamistarinaasta ja johdantotekstistä. Suunnitelmien alkulauluiksi on ehdotettu tuttuja lasten virsiä, joiden ajatuksena on aloittaa yhteinen hartauhetki. Symbolikuvan tarkoituksena on herättää lapsessa kiinnostusta ja keskustelua. Symbolikuvan takana oleva symbolikuvan lyhyt selitys on tarkoitettu ensisijaisesti taustatiedoksi ohjaajalle.

Halutessaan ohjaaja voi kertoa lapsille itse symbolin merkityksestä, etenkin vanhempien, kuten viisivuotiaiden lasten kanssa. Ohjaaja voi lähteä heidän kanssaan syvemmin tutustumaan symbolien maailmaan, vierailemalla esimerkiksi kirkossa. Symbolikuvaan liittyvä Raamatun kertomus on kerrottu lyhyesti johdantotekstinä. Johdantoteksti on tarkoituksella lyhyesti kirjoitettu, jotta ohjaaja voi lukea tekstin suoraan vinkkivihkosta ja etenkin pienet lapset jaksavat kuunnella lyhyen tekstin paremmin. Kyseisen Raamatun kertomuksen teksti on merkitty myös suunnitelmaan, lähinnä ohjaajan tueksi, jotta ohjaaja voi lukea tekstin itselleen johdatuksena suunnitelman toteuttamiseen. Havainnollistamistarinat kirjoitimme kuvien taakse jälkikäteen palautteen annon jälkeen. Havainnollistamistarinat ovat fiktiivisiä kuviin liittyviä tarinoita, joita voi käyttää halutessaan lapsille johdatuksena aiheeseen hartauden alussa tai hartauden lopussa rauhoittumisen yhteydessä.

Hartaussuunnitelmien toiminnalliset osuudet alkavat yhteisellä pohdinta- ja keskusteluhetkellä. Keskustelut ja kysymykset liittyvät symbolikuvaan ja johdantotekstin Raamatun kertomukseen. Keskustelun lisäksi neljässä hartaussuunnitelmassa herätellään lapsen mielenkiintoa eri materiaalien välityksellä, kuten katselemalla, tunnustelemalla, kokeilemalla ja haistelemalla niitä. Nämä elämysmateriaalit ovat hiekka, simpukka, lampaan villa ja höyhen. Materiaalien ajatuksena on, että lapset saavat

kokea eri aistien välityksellä aitoja asioita ja näin lähestyä syvemmin käsiteltävää aihetta. Toimintaosuuksien liikunnalliset leikit ja laulu- ja loruleikit liittyvät hartaus-suunnitelman aiheeseen. Laulu- ja loruleikit ovat perinteisiä suomalaisia leikkejä, joita on helppo toteuttaa ilman nuotteja. Samoin liikunnalliset leikit ovat ohjeiltaan yksinkertaisia, jotta niitä on helppo toteuttaa ilman ohjeiden seuraamista vinkkivihkosta. Toiminnalliset osuudet päättyvät lepopohetkeen ja rauhoittavan musiikin kuunteluun tai yhteiseen pohdintakeskusteluun. Keskustelun tarkoituksena on jutella lasten kanssa mukavista ja mieltä askarruttavista asioista, mitä he kokivat hartaushetkessä ja pohtia näitä ajatuksia ja löytää mahdollisia ratkaisuja yhdessä. Musiikillinen rentoutus on suunnitelmiin ehdotettu liikunnallisten leikkien jälkeen, jolloin lapsi saa mahdollisuuden rauhoittua kokonaisvaltaisesti ennen yhteistä lopetusta.

Yhteinen lopetus alkaa hiljentymisellä rukouksen ajaksi. Rukouksista on tarkoituksellisesti tehty lyhyitä, jotta ohjaaja voi käyttää rukousta halutessaan kaikurukouksen tavoin. Rukoukset ovat kirjoitettu selkokielellä, lapsilähtöisesti, jotta lapsi ymmärtäisi paremmin rukouksen sisällön. Loppulauluina suunnitelmissa toistuu aiheeseen liittyvä lasten virsi, jonka tarkoituksena on päättää yhteinen hartaushetki. Suunnitelmien loppuun on annettu askarteluvinkki, jota voi halutessaan käyttää ja soveltaa ryhmän mukaan. Askartelussa lapset saavat tuoda esiin omaa luovuutta, tutustua mahdollisesti uusiin materiaaleihin, harjoitella ohjeiden kuuntelua ja hienomotorisia taitoja. Lisäksi lapsen vanhemmat saavat ihailia yhdessä lapsen kanssa kädentaitojen luomusta.

6.3 Kuvista kertomuksiin -kansioista saatu palaute

Maaliskuun 2012 ja toukokuun 2012 välisenä aikana Kuvista kertomuksiin -kansio oli koekäytössä Keski-Lahden seurakunnassa, Paavalin seurakunnassa, Tesoman päiväkodissa ja Aurinkorannikon suomalaisessa seurakunnassa. Kansiota kokeiltiin päiväkerhoissa, perhekerhoissa, pyhäkoulussa ja päiväkodissa. Itse kokeilimme kansiota Aurinkorannikon suomalaisen seurakunnan lapsi- ja perhetyössä ja diakonityössä. Paikkoihin, joissa kansio oli kokeilussa, laitoimme mukaan kirjalliset palautelomakkeet, joiden perusteella muokkasimme Kuvista kertomuksiin -kansiota. Täytettyjä palautelomakkeita saimme takaisin 30 kappaletta. Haastattelimme kolmea työnt-

kijää, jotka olivat käyttäneet kansiota. Tämän lisäksi saimme suullista palautetta omien hartausohjauskertojen jälkeen mukana olleiden lasten vanhemmilta. Kävimme palautteet läpi hartaussuunnitelma kerrallaan ja kokosimme palautteet yhteen sen mukaan, mitä hyvää ja mitä kehitettävää suunnitelmissa oli. Tämän jälkeen muokkasimme kansiota saadun palautteen mukaan.

6.3.1 Lapsityöntekijöiden kirjallinen palaute

Saimme palautetta jokaisesta toimipaikasta, jossa Kuvista kertomuksiin -kansio oli koekäytössä. Palautelomakkeista saatu palaute oli monipuolista. Enimmäkseen palaute oli positiivista, mutta kehitettävääkin palautetta saimme. Kuudessa hartaussuunnitelmassa hyväksi koettiin symbolikuvakortin kuva. Symbolikuva auttoi lapsia kuuntelemaan Raamatun kertomusta ja tämän lisäksi kuva herätti lapsissa mielenkiinnon ja sai aikaan keskustelua. Nämä kuvakortit olivat kukka, kyyhkynen, kynttilä, kala, muna ja karitsa. Kuvakortin takana olevaa symboliselitystä käytti vain yksi koekäyttäjä, mutta hän koki selityksen hyväksi tueksi hartauden pitämisessä. Yleisesti jokainen koekäyttäjä koki hyväksi lyhyen johdantotekstin eli Raamatun kertomuksen sekä monipuoliset laululeikit. Palautteissa oli tuotu erityisesti esille laululeikit, Sanos mitä Pohjolaan ja Ken on luonut kukkasen, lasten nimillä laulettuna.

Havainnollistamismateriaalit olivat toimineet toimintaosuuksien alussa odotetulla tavalla, kuten simpukan koskettelu, hiekkään piirtäminen ja höyhenellä silittäminen. Valitut lasten virret koettiin monessa palautteessa juuri oikeiksi valinnoiksi, erityisesti koekäyttäjät toivat esille lasten virret Ken on luonut kukkasen, Jumalan kämmenellä, Kolme opettajaa, Kala-Pekka ja Hyvä paimen. Rukoukset olivat sopivan lyhyitä ja Isä meidän rukouksen sopivuutta kynttiläkuvaan pidettiin oikeana. Askarteluvinkit koettiin erinomaisena lisänä suunnitelmissa, erityisesti pidettiin lammastaulun ja kalastusvälineiden askartelusta. Lammastaulusta pidettiin, koska se soveltui hyvin aivan pienillekin lapsille askarteluksi. Kalastusvälineiden eli ongen ja kalojen askartelussa pidettiin erityisesti sen hyödyllisyydestä, lapset saivat oman pelin.

Kehittämisehdotuksia tuli palautteissa jokaiseen hartaussuunnitelmaan, eli kaikkiin yhdeksään toimintasuunnitelmaan. Jokaiseen suunnitelmaan toivottiin laulu- ja loru-leikkien lähteitä mukaan ja Lasten Raamatun kohdan merkintää sekä askarteluvink-

kejä lisää. Kolmessa palautteessa ehdotettiin uusia askarteluvinkkejä, simpukka-, muna- ja kynttiläkuvan hartaussuunnitelmiin. Kynttiläkuvan askarteluvinkki koettiin liian haastavaksi toteuttaa ja saman suunnitelman toimintaosuuden eläinloruleikki koettiin irralliseksi suunnitelmasta.

Hartaussuunnitelmien opillisiin osuuksiin toivottiin lisäyksiä kahteen suunnitelmaan, mitkä olivat kukka- ja munakuvan hartaussuunnitelma. Kukkakuvan suunnitelman aiheena on luominen, tähän toivottiin johdannon toimintaosuuden alkuun luonnon kunnioittamisen korostamista. Munakuvan symbolin selitykseen toivottiin vielä enemmän tietoa munan symboliikasta. Puukuvan hartaussuunnitelma oli ainut suunnitelma, johon ei ollut mitään sisällöllisiä kehittämissuhteita kuin lähdemerkinnät laulu- ja loruleikkeihin.

Erytisiksi palautteiksi nousivat ne yksittäiset palautteet samasta asiasta, jonka toinen koekäyttäjä koki hyväksi ja toinen ehdotti saman asian kehitettäväksi. Nämä palautteet osoittautuivat haasteellisiksi palautteiksi, ajatellen kansion laatua. Pohdimme kyseisiä palautteita punnitsemalla asiaa eri näkökulmista ja teimme päätöksen jokaisen asian muuntamisesta erikseen. Näitä olivat simpukkakuvan vaikea tunnistettavuus, lammaskuvassa olevan karitsan koko ja eläinloruleikin vaikeustaso päiväkerhoikäisille.

6.3.2 Lapsityöntekijöiden ja vanhempien suullinen palaute

Haastattelimme kolmea Kuvista kertomuksiin -kansion käyttäjää. Haastattelun runkona käytimme kyselylomaketta, jonka olimme itse laatineet. Haastateltavat olivat lastenohjaaja, lastenohjaajaopiskelija ja teologian kandidaatti. Työkokemusta haastateltavillamme oli päiväkodista, seurakunnan päiväkerho-, perhekerho- ja pyhäkoulutyöstä sekä retki- ja leiritoiminnasta. Lisäksi yksi haastateltavista oli toiminut seurakunnan kesäteologina. Haastateltavamme olivat käyttäneet kansiota päiväkerhossa, perhekerhossa ja pyhäkoulussa.

Haastateltavien mukaan hartaushetket onnistuivat hyvin, koska ne olivat monipuolisia, niissä oli katseltavaa sekä tekemistä. Kuvakortteja pidettiin mielenkiintoisina ja ne auttoivat lapsia keskittymään aiheeseen. Lisäksi hartaushetket pysyivät hyvin kaassa, koska sama aihe oli suunnitelman alusta loppuun. Kuvakorteista pidettiin yle-

sesti ja lapset kiinnostuivat kuvista heti. Ainoastaan simpukkakuvaan ja lammaskuvaan toivottiin parannusta, simpukkaa ei tunnustettu ja lammas oli liian pieni. Yksi haastateltavista koki, että oli hyvä asia, kun kuva ei ollut heti tunnistettavissa.

Tietoteksti symboleista kuvakortin takana koettiin hyväksi. Tieto oli mielenkiintoista ja osittain myös uutta. Lasten kanssa yksi haastateltavista oli käyttänyt kala ja muna symbolin selityksiä. Lisäksi yksi haastateltavista toivoi symbolitekstin olevan kuvakortin takana lyhyempi ja kuvakortin takana voisi lisäksi olla kuvaan liittyvä tarina.

Hyvänä Kuvista kertomuksiin -kansiossa pidettiin sen helppokäyttöisyyttä, toimivuutta ja suunnitelman runkoa. Lisäksi hyvänä pidettiin kansion ideoita, virikkeitä ja sen soveltuvuutta muihin hartauksiin ja Raamatun kertomuksiin. Kaikki haastateltavat olivat tyytyväisiä siihen, että kansioista voi poimia sen mitä itse haluaa käyttää. Kehitysideoita olivat lähteet lauluihin ja leikkeihin, lisää Raamatun kertomuksiin liittyviä suunnitelmia ja enemmän askarteluvinkkejä suunnitelmaa kohden. Toiveena oli myös, että lasten virret olisivat olleet tutumpia ja Lasten virsi cd olisi ollut käytävissä.

Yksi haastateltavista sanoi: Kansio täydensi omia ajatuksia.

Haastateltavat kokivat Kuvista kertomuksiin -kansion hyödylliseksi työvälineeksi työssään, koska kansio on helppokäyttöinen, ei vaadi suuria valmisteluja ja kaikkea ei tarvitse ideoida itse alusta lähtien. Hartaussuunnitelman runko on selkeä ja valmis malli miten asioita voi toteuttaa. Jokainen haastateltava toi esiin, että kansio on erityisesti hyvä työväline niille, jotka eivät ole pitäneet paljon hartaushetkiä, kuten opiskelijat ja sijaistyöntekijät.

Kysyimme lisäksi vapaamuotoisesti palautetta lapsilta ja vanhemmilta hartaustuokioiden jälkeen. Lapsilta ja lasten vanhemmilta saaman palautteen mukaan kaikki olivat tyytyväisiä pitämiimme hartauksiin. Lasten vanhemmat kertoivat, että lapset laulavat kotona uusia oppimiaan lauluja. Lapset olivat innolla mukana ja he pitivät Raamatun kertomuksista ja he odottivat mitä seuraavaksi tapahtuu. Lisäksi leikit, laulut ja kertomukset olivat mukaansatempaavia ja lasten oli helppo osallistua toimintaan. Kertomuksiin sai osallistua kaikin aistein ja ne olivat suunniteltu ikäryhmää vastaavasti. Palautteessa tuli myös esiin, että jopa aikuiset oppivat uutta.

Kahden lapsen isoäiti: Nyt tiedän sateenkaaren merkityksen.

6.3.3 Omat kokemukset Kuvista kertomuksiin -kansioista

Kokeilimme Kuvista kertomuksiin -kansiota Aurinkorannikon päiväkerhossa, perhekerhossa ja omaishoitajien ryhmässä sekä kotikäynneillä. Päiväkerhossa kokeilimme kukka- ja karitsakuvan hartaussuunnitelmat. Perhekerhossa kokeilimme kukka- ja kyyhkykuvan hartaussuunnitelmat. Omaishoitajien ryhmässä kokeilimme hartaus-suunnitelman karitsakuvasta. Kotikäynneillä käytimme kaikkia kuvakortteja keskustelun virikekuvina. Huomasimme heti alkuun, että muuntelimme hyvin herkästi suunnitelmia tilanteen ja hetken mukaan.

Kukkakuvan suunnitelmaa käytimme kokonaisen viikon ajan päiväkerhon hartausaiheena. Kävimme joka päivä läpi eri teeman luomiskertomuksesta, taivaan ja maan luomisesta aina lepopäivään asti. Lopuksi kertasimme koko luomiskertomuksen lasten kanssa. Käytimme viikon aikana lähes kaikkia kukkakuvan suunnitelman osioita alkulaulusta rukoukseen. Toiminnallisesta osuudesta emme käyttäneet tilaa tarvitsevaa liikunnallista maa-meri-ilmaleikkiä, emmekä myöskään toteuttaneet suunnitelman askarteluvinkkiä. Hartaussuunnitelman lisänä käytimme viikon aikana useita muita lauluja ja leikkejä sekä havainnollistamismenetelmiä, esimerkiksi oikeita kukkia ja kasveja sekä leikkieläimiä.

Perhekerhossa kokeilimme myös kukkakuvan hartaussuunnitelman. Hartaussuunnitelmasta käytimme osioita alkulaulu, johdantoteksti ja rukous sekä kukkakuva alttarikuvana ja keskustelun virikekuvana. Kukkakuvan hartaussuunnitelma soveltui mielestämme sellaisenaan paremmin perhekerhoon kuin päiväkerhoon, koska lasten vanhemmat olivat hartaushetkessä mukana. Vanhemmat kannustivat lapsia kertomaan omia ajatuksia ja näin he lisäsivät lapsen osallisuutta ja vanhemman ja lapsen välistä yhteistyötä hartaushetkessä.

Hyvää kukkakuvan suunnitelmassa oli symbolikuva, toiminnalliset leikit ja laulut sekä rukous. Kuva herätti lapsissa keskustelua ja lisäkysymysten myötä keskustelu vain lisääntyi. Toiminnallisista leikeistä eniten innostusta lapsissa herätti piirtäminen, jossa jokainen lapsi sai käydä vuorollaan piirtämässä yhteiselle paperille yhden Jumalan luoman asian. Laululeikeistä Pienen pieni leppäkerttu ja Ken on luonut kuk-

kanen toimivat erinomaisesti luominen aiheeseen. Lapset oppivat päiväkerhossa viikon aikana leikkimään ja laulamaan kyseiset laululeikit.

Tulimme tulokseen, että päiväkerhossa on parempi käydä aiheena laaja luomisteema läpi useammalla kerralla, näin lapset saavat aiheesta enemmän ja se helpottaa heitä ymmärtämään ja käsittelemään asiaa paremmin. Kehitettävää suunnitelmassa mielestämme oli toimintaosuuden maa-meri-ilmaleikin muuttaminen, joka vaatii tilaa toteutukseen.

Päiväkerhossa kokeilimme kukkakuvan lisäksi karitsakuvan hartaussuunnitelman. Toimintaosuudesta jätimme käyttämättä lammassiiloleikin ja askarteluvinkin, koska lampaanvillaa ei ollut saatavilla. Tämä tarkoitti, että meillä ei myöskään ollut villaa havainnollistamismateriaalina, keskustelun virikkeenä. Lapset jaksoivat kuunnella keskittyneesti lyhyen johdantotekstin. Lapset osallistuivat innostuneesti keskusteluun karitsakuvasta ja jakoivat omia kokemuksiaan lampaista. Lampaan musta väri kiinnosti lapsia ja herätti lapsissa monenlaisia kysymyksiä. Käytimme leikkieläin lampaita havainnollistamisessa, mikä lisäsi lasten aktiivisuutta keskusteluun. Leikit ja laulut olivat onnistuneita valintoja suunnitelmaan sisältöön. Kokonaisuudessaan suunnitelma vaikutti toimivalta.

Ohjaaja kysyy: Millainen on hyvä paimen? Poika 5v vastaa: Jeesus.

Kukkakuvan lisäksi kokeilimme perhekerhossa kyyhkykuvan hartaussuunnitelmaa. Hartaussuunnitelman toteutimme suunnitelman mukaisesti lähes kokonaan alusta loppuun. Ainoastaan johdantoteksti toteutettiin yhteisellä elämysmatkalla Nooan kanssa, jossa lapset saivat tuoda eläimiä arkkiin ja yhdessä lähdettiin myrskyisälle matkalle. Matkalla lauloimme kaksi tunnelmaa lisäävää merellistä laulua, kunnes kyyhkyinen toi ilosanoman matkalaisille. Kyyhkykuva toimi elämyksellisessä johdannossa viestin tuojana. Yhteisen matkan jälkeen toteutimme hartaussuunnitelmaa loppuun asti. Kyyhkykuva herätti lapsissa ja aikuisissa keskustelua. Aikuiset auttoivat lapsia muistamaan eri eläinten nimiä, kun lapset toivat vuorotellen yhden eläimistä Nooan arkkiin. Toiminnalliset laulut ja leikit olivat mielestämme juuri sopivia hartausaiheen sisältöön ja loppulaulu oli iloinen päätös hartaushetkelle. Kyyhky-suunnitelmassa emme kokeneet mitään muutettavaa.

Omaishoitajien ryhmässä pidimme hartaushetken karitsakuvan hartaussuunnitelmaa muunnellen ryhmäläisten mukaan. Kerroimme karitsasymbolin merkityksestä, pidimme lammasjumpan eli tuolijumpan istuen, Maijan Karitsa laululeikin taputuksilla, luimme lasten Raamatusta Hyvä paimen kertomuksen, lauloimme yhdessä Hyvä paimen virren ja lopuksi rukoilimme. Saimme kiitosta hartaudesta useammalta ryhmäläiseltä. Hyvää karitsakuva hartaussuunnitelmassa oli ryhmäläisten mukaan symbolikuva ja sen merkitys, lasten Raamattu, koska sen teksti oli helpommin ymmärrettävää kuin Raamattu. Lasten Raamatun kuvat herättivät myös keskustelua ja monen mielestä myös lasten Raamatun kuvat auttavat ymmärtämään sanoman paremmin.

Mielestämme symbolikuva herätti yhtäläillä keskustelua ikäihmisten kanssa kuin lasten ja perheiden ja kuva toi ryhmäläisille muistoja mieleen. Lammasjumppa ja Maijan karitsa-laululeikki toimivat hyvin myös ikäihmisillä ja kaikki olivat innostuneesti mukana. Omaishoitajien ryhmässä tuli kokeiltua, että Kuvista kertomuksiin -kansiota voi myös soveltaen hyödyntää ikäihmisten ryhmissä.

Kotikäyntiasiakkaan kanssa käytimme kuvista kertomuksiin -kansion kuvakortteja keskustelun virikekuvina. Asiakkaalla oli ollut aivohalvaus ja puheen tuottaminen oli vaikeaa. Hänellä oli puheterapiaohjelma, jota ohjasimme kotikäynneillä. Lisäsimme ohjelmaan omat kuvista kertomuksiin -kansion kuvakortit ja kävimme niiden avulla läpi, minkälaisia tunteita ja mielikuvia kuvat herättivät.

Kuvien avulla asiakkaan oli helpompi ilmaista itseään, tunteitaan ja ajatuksiaan. Kuvat herättivät hänessä monenlaisia ajatuksia, tunteita ja muistoja. Kuvista asiakkaan oli helppo näyttää asioita, joita hän ei osannut sanoa kertoa. Huomasimme, että kuvakortteja voi käyttää myös hoitavana työvälineenä diakoniatyön kotikäynneillä erilaisten asiakkaiden kanssa.

Asiakas sanoi kukkakuvasta osoittaen sormella kuvaa: Mökki ja laituri.

7 POHDINTA

7.1 Johtopäätökset

Kuvista kertomuksiin -kansioista saadun palautteen ja oman kokeilun perusteella, opinnäytetyölle asettamamme tavoitteet toteutuivat. Kuvista kertomuksiin -kansiota voi käyttää valmiina hartaushetkikokonaisuutena tai soveltaa kohderyhmän mukaan. Kansio soveltuu niin kirkon kuin päivähoidon varhaiskasvatuksen käyttöön. Lisäksi kansiota voi soveltaen käyttää diakoniatyön erilaisissa ryhmissä ja kotikäynneillä. Hartaushetkissä toteutuu toiminnallisuus, yhdessä tekeminen ja lapset pääsevät hartauksissa osallisiksi, yhdessä tekemällä ja ihmettelemällä. Kansio tukee lapsen uskonnollista kehitystä.

Kansiosta saamamme palaute oli pääosin positiivista, mutta myös hyviä kehittämissuhteiksiakin tuli. Lisäsimme ja muokkasimme Kuvista kertomuksiin -kansiota saamamme palautteen mukaan. Kirjoitimme jokaiseen kuvakorttiin kuvaan liittyvän tarinan, tiivistimme symboliikkaan liittyvän tekstin kuvakortin takana, poistimme ja vaihdoimme joitakin leikkejä vinkkivihkossa ja lisäsimme lähteet lauluihin ja leikkeihin. Lisäksi lisäsimme kansioon yhden uuden kuvakortin, ristin, koska se on yksi keskeisimmistä kristinuskon symboleista.

Kuvista kertomuksiin -kansio antaa uusia ideoita päivähoiton uskontokasvatuksen toteutukseen. Päiväkodin arki on välillä kovin kiireistä ja valmis materiaali tulee todella tarpeeseen. Saamamme palautteen mukaan kansion käyttö päivähoitossa lisäsi uskontokasvatuksen toteuttamista ryhmässä, vastaavia hartauksia ei olisi pidetty ilman kansiota.

Diakoniatyön asiakaskunta on moninainen. Kuvista kertomuksiin -kansiomme kuvakortit soveltuvat sellaisenaan diakonin työvälineeksi, esimerkiksi kotikäynneillä niitä voi käyttää keskustelun virikekuvina. Kansio sopii myös soveltaen diakoniatyön hartaushetkiin, mutta tämä vaatii diakonilta taitoa muuntaa suunnitelmaa kohderyhmän mukaisesti.

Toiminnallisuus hartaushetkissä herätti monenlaisia ajatuksia seurakunnan työntekijöissä. Suurin osa koki toiminnallisuuden hyvänä, mutta osa työntekijöistä koki, että se rikkoo hartauden luonteen, eikä hartautta ole niin helppo toteuttaa. Toiminnallisten hartaushetkien pitäminen vaatii rohkeutta kokeilla uutta ja se voi aluksi tuntua vaikealta sekä haastavalta. Jokainen meistä tekee työtä omalla persoonalla ja uuteen asiaan heittäytyminen vaatii toisilta enemmän aikaa ja totuttelua. Mielestämme toiminnallisuus kuitenkin sopii hartaushetkiin, varsinkin lasten ja nuorten kanssa toimimassa, näin he pääsevät itse osallisiksi tekemään antoisaa hartaushetkeä kaikille. Itse tehtynä asiat jäävät myös paremmin mieleen.

Julkaisimme Kuvista kertomuksiin -kansion jumis.fi sivustolla, josta kansion kuvakortit ja vinkkivihkon voi tulostaa itselleen työväliseksi. Tämä lisää kansion käyttöä erityisesti kirkon, mutta myös päivähoidon varhaiskasvatuksen, uskontokasvatuksen toteutuksessa.

7.2 Soveltamismahdollisuudet ja jatkotutkimukset

Toiminnallinen hartausmenetelmä on melko käytetty tapa tänä päivänä toteuttaa ihmisten hengellisyyttä ja hartauselämää eri ikäryhmissä. Kuvista kertomuksiin -kansioista tekee erityisen sen sisältö, kirkon symbolikuvakortit, symboliin liittyvä Raamatun kertomus ja näihin liittyvät toiminnalliset leikit, lorut ja laulut. Vastaavia toiminnallisia hartausmateriaaleja ei tullut esiin.

Kuvista kertomuksiin -kansion hartaussuunnitelmien soveltamismahdollisuudet ovat moninaiset. Huomasimme itse kokeillessamme kansiota, että kansio soveltuu myös aikuisille ja ikäihmisille. Aikuisille suunnattuna Kuvista kertomuksiin -kansio voisi sisältää syvällisempiä virikekysymyksiä symboliikasta ja Raamatun kertomuksen merkityksestä. Symbolikuvakortit voisivat olla aitoja valokuvia kirkossa näkyvistä symboleista. Toiminnalliset osuudet voisivat sisältää bibliodraaman ja gospel-liikunnan tapaisia toimintoja.

Kuvista kertomuksiin -kansioista voisi tehdä laajemman kokonaisuuden varhaiskasvatuksen käyttöön, joka sisältäisi enemmän valmiita hartaussuunnitelmia ja kirkon symboleja. Kirkon symbolit voisivat olla näkyvissä symbolikuvakorteissa, mikä hel-

pottaisi lasta tunnistamaan kyseisen symbolin kirkossa ja ympäristössä. Hartaus-suunnitelmat voisivat sisältää enemmän vaihtoehtoja eri osuuksiin, kuten yhteen symbolikuvaan voisi ehdottaa useampia Raamatun kertomuksia. Tulevaisuudessa voitaisiin tutkia sitä, kuinka paljon Kuvista kertomuksiin kansiota on käytetty seurakunnissa ja päivähoitossa ja onko kansiota ollut hyötyä hartaushetkiä toteutettaessa.

7.3 Eettinen pohdinta

Olemme noudattaneet produktiossamme ja sen toteutuksessa yleistä huolellisuutta, rehellisyyttä ja tarkkuutta. Olemme ottaneet huomioon toiset aiheeseen liittyvät tutkimukset ja opinnäytetyöt ja olemme käyttäneet niitä lähteinä omassa työssämme. Olemme käyttäneet työssämme selkeitä ja asianmukaisia lähdeviitteitä. Kuvista kertomuksiin -kansioon lisäsimme laulujen ja leikkien lähdeviitteet. Eettisenä lähtökohتانamme produktiossa on ihmisarvon kunnioittaminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 23–25.)

Opinnäytetyössämme olemme noudattaneet hyviä tutkimuksen käytänteitä. Jokainen haastateltava ja Kuvista kertomuksiin -kansion käyttäjä on osallistunut produktioomme vapaaehtoisesti. Kokeillessamme kuvista kertomuksiin -kansiota, olemme pyrkinneet luomaan ilmapiirin ryhmään osallistujille turvalliseksi ja mukavaksi. Haastateltavat pysyvät opinnäytetyössämme anonyymeinä. (Hirsjärvi ym. 2007, 23–25.)

Mietimme onko eettisesti oikein tuoda toiminnallisuutta hartaushetkiin. Mikä on oikein ja mikä väärin? Perinteen mukaan hartaushetket ovat olleet hiljentymistä ja rukousta varten. Onko oikein rikkoa tätä vanhaa traditiota? Tätä samaa eettistä pohdintaa ovat miettineet myös Jonna Aho ja Meiju Silvast opinnäytetyössään Aistien avulla ihmetellen. Me tulimme kuitenkin siihen johtopäätökseen, että aika muuttuu ja tavat muuttuvat. Toiminnallisuus sopii meidän aikaamme, jokaisella on siihen oikeus.

7.4 Ammatillinen kasvu prosessin aikana

Onnistuimme hyvin opinnäytetyön aiheen valinnassa. Meillä on nyt valmis materiaalipaketti, jota voimme itse hyödyntää lastenohjaajan, diakonin ja lastentarhanopettajan työssä. Erityisesti olemme kiitollisia siitä, että kansio julkaistiin jumis.fi sivustolla, josta työ on saatavilla muillekin käyttöön, mikä oli kansion päätarkoitus.

Opinnäytetyön aihe oli mielenkiintoinen, mikä lisäsi motivaatiota etsiä ja kirjoittaa teoriatietoa. Työn hyödyllisyys kirkon varhaiskasvatuksen työvälineenä innosti suunnittelemaan työtä ja muokkaamaan sitä mahdollisimman laadukkaaksi, saadun palautteen perusteella.

Opinnäytetyöprosessi on opettanut meille paljon kristillisestä kasvatuksesta ja päivähoidon uskontokasvatuksesta. Vankan kokemuksemme ympärille on kertynyt nyt myös hyvää teoriatietoa. Positiivista oli löytää toiminnallisuus menetelmänä ja sen hyödyntäminen hartaushetkissä. Opimme paljon myös uutta teoriatietoa kirkon symboliikasta ja kristillisestä kasvatuksesta eri näkökulmista. Työtä tehdessä avautuivat silmät näkemään ympärillä olevia symbolimerkkejä, joita ei aikaisemmin katsonut samalla tavalla, symbolisilmälasein.

Tiedonhankinnassa olemme kehittyneet huimasti, samoin tekstin tuottamisessa, käsittelyssä ja muokkaamisessa. Olemme oppineet olemaan kriittisiä lähteille, erityisesti Internetistä löytyviä lähteitä kohtaan. Olemme oppineet tiimityöskentelyn taitoja, vastuun jakamista ja toisen työn- ja työpanoksen kunnioittamista. Olemme kuitenkin pystyneet olemaan myös kriittisiä toistemme aikaansaannoksia kohtaan ja antamaan palautetta tarpeen mukaan.

7.5 Lopuksi

Kristillinen kasvatusta on seurakunnan varhaiskasvatuksen perusta. Sen laadukas toteuttaminen lasten ja perheiden kanssa on hyvin tärkeää. Kokemuksemme pohjalta ja saamamme palautteen perusteella Kuvista kertomuksiin -kansio on tarpeellinen työväline seurakunnan varhaiskasvatuksen käytössä. Monissa lapsi- ja perhetyön toimipaikoissa koetaan, että kristillisen kasvatuksen toteuttaminen on haastavaa, siihen ei

ole tarpeeksi aikaa eikä välttämättä tietoakaan. Uusia ideoita ja vinkkejä arjen keskellä tarvitaan aina.

Lapsen kehittyessä ja kasvaessa monet asiat tulevat ajankohtaisiksi, niin myös kysymykset uskosta, Jumalasta ja maailmasta. Jokaisella lapsella on oikeus saada tietoa oman maansa uskonnosta ja kulttuurista. Lapsena luodaan perusta turvalliselle ja rakastavalle jumalasuhteelle. Kuvista kertomuksiin -kansiossa on toiminnallisia hartauksia, joihin lapsi pääsee itse aktiivisesti osallistumaan. Tämä antaa lapselle positiivisen kokemuksen hartaudesta, hän pääsee liikkumaan ja rauhoittumaan, kokemaan mahdollisesti jotain pyhää, olemaan lähellä Jumalaa.

Jokainen käyttäjä valitsee Kuvista kertomuksiin -kansioista itseä kiinnostavia osioita. Käyttäjän persoona ja ammatillisuus vaikuttavat valintoihin, kuinka osaa hyödyntää ja soveltaa kansion sisältöä. Toiminnalliset hartaudet ovat monelle kokeneelle kirkon varhaiskasvatuksen työntekijälle vieraita, koska he ovat tottuneet erilaiseen tapaan toteuttaa hartauksia. Omasta kokemuksestamme voimme todeta, että kristillisen kasvatuksen tavoitteiden paino on muuttunut kymmenessä vuodessa opillisesta tavoitteesta, opettavasta ohjaajan roolista enemmän kokemukselliseen ja ohjaajan huolenpidolliseen ja läsnä olevaan rooliin. On siirrytty lasta osallistavaan hartauselämään ja lapsilähtöiseen ohjaajan rooliin. Kansiomme valmiit toiminnalliset hartaushetket ovat hyvä tuki tähän uudenlaiseen tapaan toteuttaa hartauksia.

LÄHTEET

- Aho, Jonna 2009. Aistien avulla ihmetellen, menetelmällinen hartauskirja varhaisnuorisotyöhön. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Alopaleus-Karhunen, Pirkko & Wennermark, Pirjo-Liisa, 2004. Evankelisluterilaisen kirkon lapsityön historia. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi, Leena Salmensaari (toim.). Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 13–44.
- Arseni, piispa 2010. Pääsiäismuna ylösnousemuksen symboli. Helsinki: Maahenki.
- Haapsalo, Tiina 2012. Pääsiäisen perinne ja helluntaiaika päivähoidon varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Martti Häkkänen, Marjanne Kantonen, Veijo Koi-vula (toim.) Laskiaisesta ikuiseen iloon. Kristillinen juhlakulttuuri varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Helsinki: Suomen lähetysseura, 89–96.
- Halme, Lasse 2010a. Lapsen parhaaksi. Helsinki: Lasten Keskus.
- Halme, Lasse 2010b. Uskonto ja yksilö, Teoksessa Martin Ubani, Arto Kallioniemi, Juha Luodeslampi (toim.) Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 54–68.
- Hay, David 2003. Spirituality and Primordial Experience. Teoksessa Arto Kallioniemi, Räsänen Antti & Päivi Hilska (toim.) Lapsen sielun maisema 2003. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1–13.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hyystinmäki-Suomi, Päivi 2004. Iltapäiväkerhon uskontokasvatus. Teoksessa Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi & Leena Salmensaari (toim.). Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 265–272.

- Itkonen, Satu 2011. Yhteinen vertauskuva. Kristillisten symboleiden tuntemus on avain sakraalitaiteeseen ja omaan kulttuuriperintöömme. Kirkko & Kaupunki 5.10, 12–13.
- Jouhela, Sanna & Rautanen, Julia 2010. Luomisesta ikuiseen iloon. Toiminnallisia raamattuopetuskertoja 3-6-vuotiaiden lasten kristilliseen kasvatukseen. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kallioniemi, Arto 2000. Helsinkiläisten lastentarhanopettajien käsityksiä päiväkodin uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Kallioniemi, Arto 2003. Uskontokasvatus varhaiskasvatuksen tutkimuksen kentässä. Teoksessa Arto Kallioniemi, Antti Räsänen & Päivi Hilska, (toim.) Lapsen sielun maisema 2003. Helsinki: Helsingin yliopisto, 91–105.
- Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (Toim.) 2008. Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Kantonen, Marianne; Koivula, Veijo & Zitting, Eeva 2011. Ikkuna pyhyyteen, eku-meeninen ikonikirja. Rovaniemi: Väylä.
- Karsikas, Ulla 2010. Kirkkotekstiilit - taidetta vai taivaallisia tarvikkeita? Pro gradu-työ. Jyväskylän yliopisto.
- Karlsson, Liisa ja Kerimäki, Reeli 2012. Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kinnunen, Saara 2011. Lapsen usko. Miten tukea lapsen hengellistä kasvua? Helsinki: Uusi Tie.
- Koivula, Veijo 2011. Alfa ja Omega. Kristilliset symbolit, merkit ja tunnukset. Rovaniemi: Väylä.

Lapset rohkeasti kirkkoon. Seurakuntien Lapsityön Keskus ry 2012. Viitattu 13.7.2012.

http://www.evl-slk.fi/tyon_tueksi/kirkkopedagogiikka/lapset_rohkeasti_kirkkoon/

Lapsi on osallinen 2008. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämiskirja. Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Kirkkohallitus.

Launonen, Pekka 2008. Kasvattava ja palveleva kirkko, kristillinen lapsi- ja nuorisotyö historian murroksessa. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 221–234.

Lempiäinen, Pentti 2002. Kuvien kieli, vertauskuvat uskossa ja elämässä. Helsinki: WSOY.

Luumi, Pertti 2002. Kertomukset ja kertominen uskontokasvatuksessa. Teoksessa Seija Saarinen (toim.) Kaikille tilaa riittää Helsinki: Lasten Keskus, 43–47.

Muhonen, Mervi & Tirri, Kirsi 2008. Mitä on kristillinen kasvatusta? Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 62–82.

Nguyen, Riina 2010. Perhe ekumeenisena kasvupaikkana. Teoksessa Antti Laine & Mirikka Torppa (toim.) Ekumeeninen kasvatusta. Helsinki: Suomen Lähetysseura, 142–151.

Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea; Ruoppila, Isto 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.

Ojell, Raija 2008. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirja eli Vake. Teoksessa Tiina Kangasmaa, Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) 2008. Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 121–125.

Parviainen, Jorma 2011. Paavalinkirkko. Stadin helmi. Helsinki: Helsingin seurakuntayhtymä.

Pellikka, Ismo 2011. Voiko uskontokasvatus kasvattaa? Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 151–161.

Pesonen, Anni 2010. Evankeliumien vertaukset. Pyhäkoululehti 3/2010, 12.

Pesäpuu ry 2010. Viitattu 6.10.2012.

<http://www.pesapuu.fi/evaskori/toiminnallisetvälineet/>

Petäjä, Heljä 2008. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) 2008. Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 121–130.

Porkka, Jouko 2008. Kirkon kasvatustoiminta yhtenäiskulttuurista postmoderniin. Teoksessa Porkka, Jouko (toim.) 2008. Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 153–220.

Puustjärvi, Anita 2010. Uskonto ja lapsen mielenterveys. Teoksessa Martin Ubani, Arto Kallioniemi, Juha Luodeslampi (toim.) Kokonaisvaltainen kasvatust, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 157–167.

Rusanen Erja 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.

Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.

Raittila, Kaisa 2010. Symboli tekee näkyväksi sen, mitä ei voi nähdä. Pyhäkoululehti 3/2010, 12.

Riekkinen, Wille 2008. Kristillisen kasvatuksen lähtökohdista. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Helsinki: Lasten Keskus, 83–93.

Raukola, Riikka 2012. Toiminnalliset menetelmät terveystiedon opetuksessa. Pro gradu-työ, Jyväskylän yliopisto.

- Räsänen, Antti 2008. Kristillinen kasvatus teoriassa ja käytännössä. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 287–304.
- Saarinen, Seija 2002. Päivähoidon uskontokasvatus, Kaikille tilaa riittää. Helsinki. Lasten Keskus.
- Salminen, Jaakko 2001. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissa. Teoksessa Jaakko Salminen (toim.) Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1-30.
- Stemp, Richard 2010. Kirkkojen ja katedraalien kieli. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Tamm, Maare 2002. Lasten ja nuorten uskonnollinen maailma. Helsinki: Lasten Keskus.
- Väisänen, Liisa 2011. Kristilliset symbolit, ikkuna pyhään. Helsinki: Kirjapaja.

LIITTEET:

Kuvista kertomuksiin -kansion vinkkivihko

Kuvista kertomuksiin -kansion kuvakortit

Kuvista kertomuksiin kansio on työväline kirkon ja päivähoidon varhaiskasvatukseen käyttöön.

Kansio on tarkoitettu mahdollisimman helppokäyttöiseksi ja hyödylliseksi työvälineeksi. Jokainen voi poimia kansioista omaan käyttöön sopivia asioita tai kansiota voi käyttää myös sellaisenaan.

Kansio pitää sisällään symbolikuvakortit sekä vinkkivihkon. Symbolikuvakortteja voi pitää keskustelun virikekuvana tai hiljaisuudenkuvana. Symbolikortin takana on havainnollistamistarina ja lyhyt selitys symbolin merkityksestä.

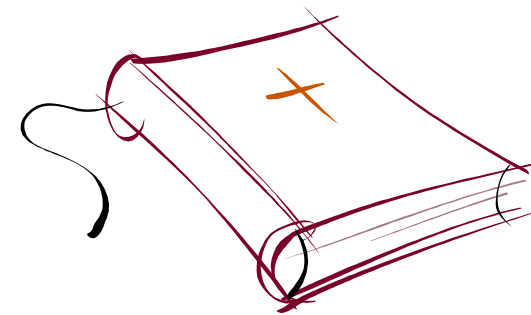
Vinkkivihko sisältää Raamatun kertomuksen, rukouksen sekä laulu- toiminta- askarteluvinkit. Raamatun kertomuksia voi elävöittää esimerkiksi flanellikuvilla ja lyijyjalkanukeilla.

ILOA TOIMINNALLISIIN HARTAUSHETKIIN!

Vinkkivihko

KUVISTA KERTOMUKSIIN

Toiminnallisia hartaushetkiä kirkon varhaiskasvatukseen käyttöön

TÄHTI

Alkulaulu: lasten virsi 24, Seuraa tähteä

Johdanto:

Kauan sitten jouluna, Joosef ja Maria lähtivät pitkälle matkalle Betlehemin kaupunkiin. He tekivät matkaa aasilla. Maria oli raskaana ja vauva syntyisi pian. Betlehemissä kaikki yöpymispaikat olivat täynnä, mutta lopulta he löysivät paikan eläinten tallista. Maria synnytti vauvan tallissa ja samaan aikaan syntyi taivaalle kirkas tähti. Läheisellä pellolla oli paimenia lampaiden kanssa ja enkeli ilmestyi heille. Enkeli kertoi, että on syntynyt Vapahtaja. Paimenet juoksivat tallille katsomaan Jeesus vauvaa ja kertoivat enkelin viestin Marialle ja Joosefille.

Toiminta:

- Katsotaan tähtikuvaa ja keskustellaan tähdistä. Ovatko lapset nähneet tähtiä? Minkälaisia? Miltä Betlehemin tähti mahtoi näyttää? Jos mahdollista niin ohjaaja voi syyttää tähtisadetikun ja ihmetellään sitä yhdessä.
- Tuiki, tuiki, tähtönen - laululeikki
- Tähtihippa; yksi lapsista on paimen, joka yrittää ottaa kiinni toisia lapsia eli tähtiä. Jos paimen saa tähden kiinni, tähti jää x-asentoon. Kun kaikki tähdet on saatu kiinni, vaihtuu uusi paimen.
- Tähtien piilotusleikki; ohjaaja piilottaa tähden tilaan ja lapset yrittävät etsiä tähteä. Tähtien löytäjä saa piilottaa tähden seuraavaksi.
- Tähdet tuikkii loruleikki; pakkakanen paukkuu x 2 – *taputukset*, tähdet tuikkii x 2 – *tehdään tähtiä* ja taivaalla suuren suuri kuu – *tehdään käsillä iso ympyrä*.

Raamatunteksti: Luuk 2: 1-20

Rukous:

Rakas Taivaallinen Isä. Kiitos Joulun ihmeestä. Anna meille iloinen joulumieli. Siunaa meidän joulumme. Aamen

Loppulaulu: lasten virsi 17, Riemuitkaa

Askarteluvinkki: tehdään tähtimobile. Leikataan kartongista kolme erikokoista tähteä ja liitetään ne yhteen langalla.

KALA

Alkulaulu: lasten virsi 90, Kala-Pekka

Johdanto:

Kalastajat olivat rannalla. Jeesus saapui rannalle ja pyysi kalastajia lähtemään mukaansa ja jättämään verkot. Kalastajat tekivät, mitä Jeesus pyysi ja he lähtivät seuraamaan Jeesusta. Jeesus kulki eteenpäin ja hänen seuraansa liittyi lisää miehiä. Lopulta seuraajia oli 12. Heistä tuli Jeesuksen opetuslapsia. Jeesuksen seuraajat tunnetaan kala-symbolista.

Toiminta:

- Otetaan esille astia, jossa on hiekka, jokainen lapsi saa vuorotellen tulla piirtämään oman kalakuvan hiekkaan.
- Keskustelua kalastuksesta, kaloista, yhdessä mietitään; miksi opetuslapset lähtivät seuraamaan Jeesusta?
- Pikkuiset kultakalat – laululeikki; tavalliset kalat, suuret kalat ja pienet kalat.
- Lähdetään yhdessä kalalle; kuljetaan huoneessa onget kainalossa ja pysähdytään järven rannalle. Leikitään Onkimies mitä sulla on? laululeikki laulaen / loruna. Tämän jälkeen lapset saavat keksiä itse mitä kaloja on tullut, onko isoja – pieniä?
- Palataan takaisin omille paikoille; mietitään yhdessä, mitä kaloja opetuslapset ovat saaneet.

Raamatunteksti: Mark.1:16–20

Rukous:

Rakas Jeesus, kiitos tästä yhteisestä kalastusretkestä. Anna meidän olla pieniä kaloja sinun turvallisella kädelläsi. Siunaa ja varjele meitä. Aamen

Loppulaulu: lasten virsi 99, Jumalan kämmenellä

Askarteluvinkki: tehdään onki ja kaloja. Leikataan erivärisiä kaloja kartongista. Kaloille tehdään silmät haaraniiteistä. Onki tehdään kepistä, jonka päähän kiinnitetään lanka ja magneetti.

MUNA

Alkulaulu: lasten virsi 6, Pienen aasin askeleet

Johdanto:

Jeesuksella oli paljon ystäviä, mutta myös vihamiehiä. Vihamiehet olivat kateellisia Jeesukselle, koska monet ihmiset seurasivat ja kuuntelivat Jeesusta. Pääsiäisen aikaan Jeesus vangittiin ja tuomittiin ristille. Jeesus kuoli ja haudattiin kallioon hakattuun hautaan. Haudan suulle vieritettiin suuri kivi. Jeesuksen haudalle meni kolme naista, he katsoivat hautaan ja hauta oli tyhjä. Heille ilmestyi enkeli, joka kertoi heille, että Jeesus ei ole täällä, vaan hän on mennyt Jumalan luokse. Naiset olivat hämmentyneitä, mutta riemuissaan. He menivät kertomaan ihmisille tästä ilosanomasta.

Toiminta:

- Keskustellaan pääsiäisen tapahtumista, katsotaan kuvaa ja mietitään miten se liittyy pääsiäiseen? Kerrotaan munan symboloivan uutta elämää, Jeesuksen ylösnousemuksen ihmettä. Ohjaaja voi laittaa kämmenien sisään höyheniä ja yhdessä ihmetellään mitä sieltä paljastuu.
- Laitetaan musiikki soimaan taustalle ja lapset saavat puhallella ja ottaa kiinni höyheniä.
- Kuumamuna leikki; lapset ovat piirissä, laitetaan musiikki soimaan ja keitetty kananmuna kiertää piirissä lapselta toiselle. Kun musiikki loppuu, se kenen käteen muna jää, saa kertoa jotain kananmunasta ja pääsiäisestä. Leikitään niin kauan kunnes jokainen on saanut sanoa ainakin yhden kerran.
- Lauletaan ja leikitään Mummo kanasensa niitylle ajoi-laululeikki.
- Laitetaan hiljainen musiikki soimaan ja lapset saavat pareittain silittellä toisiaan höyhenillä.

Raamatunteksti: Matt 27: 45–56, Matt 28:1–15, Mark 16:1-8

Rukous:

Rakas Taivaallinen Isä, kiitos pääsiäisestä ja ylösnousemuksen lahjasta. Kiitos siitä, että sinä pidät meistä hyvää huolta. Aamen.

Loppulaulu: lasten virsi 38, Lensi maahan enkeli

Askarteluvinkki: tehdään pääsiäismunat. Leikataan kartongista munat, jotka koristellaan sormiväreillä, sormenpäillä painaen.

KUKKA

Alkulaulu: lasten virsi 132, Ken on luonut kukkasen

Johdanto:

Aluksi ei ollut mitään, oli vain Jumala. Jumala loi ensin taivaan, maan ja meret, sen jälkeen tulivat kukat, ruohot ja puut. Tämän jälkeen Jumala loi taivaalle loistamaan tähdet ja kuun sekä auringon. Jumala oli tyytyväinen näkemäänsä, mutta vielä ei ollut kaikki valmista. Jumala loi meren eläimet ja maan eläimet ja lopuksi Jumala loi ihmisen. Ensimmäiset ihmiset olivat Adam ja Eeva. Jumala katsoi kaikkea luomaansa ja piti näkemäänsä hyvänä. Viimeisenä luomispäivänä Jumala lepäsi ja siitä tuli meille erityisen päivä, sunnuntai eli lepopäivä.

Toiminta:

- Kysytään jokaiselta lapselta vuorollaan, mitä Jumala on luonut maailmaan; jokainen lapsi saa vuorollaan sanoa yhden asian ja tulla piirtämään sen isolle paperille. Kysyessä voidaan käyttää laulun: Sanos mitä pohjolaan säveltä laulaen tai lorutellen; Sanos mitä maailmaan Jumala toi tullessaan.
- Keskustellaan kukka-kuvasta, mikä kukka on kuvassa, onko kukaan nähnyt tällaista kukkaa? Jumala on luonut paljon erilaisia kukkia. Alttarillakin on kukkia. Mitä kukkia lapset tuntevat nimeltä?
- Lauletaan alkulaulu uudestaan piirissä istuen ja sanotaan jokaisen lapsen nimi vuorollaan lauluun; Ken on luonut *nimi*.
- Eläin loruleikki; Tikka puuta koputtaa *-koputetaan päähän*, jänis juosta laputtaa *-taputetaan jalkoihin*, orava käpyä nakertaa *-syödään käpyä*, myyrä kolosta kurkistaa *-tehdään sormista silmälasit*, kukas se sieltä tepsuttaa? Jokainen lapsi saa vuorollaan esittää jotain eläintä pantomiimina, ja muut lapset arvuuttelevat.
- Lauletaan ja leikitään LV 137, Pienen pienen leppäkerttu

Raamatunteksti: 1 Moos 1: 1-31 ja 1 Moos 2:1-4

Rukous: Rakas Jumala, kiitos tästä kauniista maailmasta, jonka olet meille luonut. Kiitos kavereista ja perheestä. Siunaa meitä kaikkia ja koko maailmaa. Aamen.

Loppulaulu: lasten virsi 136, Pieni päivänkukka kerrohan

Askarteluvinkki: askarrellaan sukkakukka. Leikataan huovasta kukkanen ja lehtiä ja kiinnitetään ne sukan keskelle. Ideana on, kun sukka on kädessä ja käsi nyrkissä >kukka on kiinni ja piilossa, kun käsi avautuu niin kukka aukeaa piilostaan.

KYYHKYNYNEN

Alkulaulu: lasten virsi 99, Jumalan kämmenellä

Johdanto:

Kauan sitten oli mies nimeltä Nooa. Nooa oli hyvä mies ja hän luotti Jumalaan. Jumala pyysi Nooa rakentamaan suuren veneen, jossa olisi tilaa Nooan perheelle ja eläimille. Kun vene oli lopulta valmis, veneeseen astui sisään jokaista eläinlajia kaksi kappaletta. Alkoi sataa ja vene nousi veden päälle. Nooan vene seilasi vedessä monta kuukautta. Nooa päästi kyyhkynen ulos tarkistamaan onko maata näkyvissä. Kyyhkynen toi lehden Nooalle ja siitä Nooa tiesi, että vesi oli laskenut. Nooa nousi perheensä ja eläinten kanssa rannalle. Jumala loi taivaalle sateenkaaren merkiksi taivaalle, ettei enää tule sellaista sadetta.

Toiminta:

- Katsotaan kyyhkykuvaa ja keskustellaan kyyhkyselästä. Oliko Nooan kyyhkynen tämän näköinen? Onko olemassa erivärisiä kyyhkysiä? Mitä muita eläimiä Nooan arkissa mahtoi olla?
- Nooan arki laululeikki (LV 78); jokainen lapsi voi vuorollaan valita eläimen ja viedä sen laivaan/alttarille. Samalla lauletaan Nooan arkkilaulu.
- Eläinleikki; ohjaaja kertoo lapsille eläinten nimiä ja lapset liikkuvat ja äännelevät niin kuin kyseinen eläin tekee.
- Yksi pieni elefantti laululeikki.
- Sammakko mummo - laulu/loruleikki; sammakko mummo istuu kivellä - *ollaan kyykyssä*, söi x3 lumpeenlehteä – *syödään leikisti*. Jaksako mummo enää loikkia – *ollaan kyykyssä*, niin x 3 suurella vatsalla – *taputetaan vatsaa*. Möhömaha mummo kävi pitkäkseen, kaislikon viereen aivan yksikseen - *käydään lattialle makuulle*.

Raamatunteksti: 1 Moos 6-9

Rukous:

Rakas Taivaan Isä, kiitos kun loit kauniin sateenkaaren loistamaan taivaalle. Kiitos kaikista ihmisistä ja eläimistä. Ole aina luonamme. Aamen

Loppulaulu laulaen ja leikkien: lastenvirsi 137, Pienen pieni leppäkerttu

Askarteluvinkki: maalataan vesiväreillä sateenkaari.

SIMPUKKA

Alkulaulu: lastenvirsi 105, Koko maailma kädessään

Johdanto: Jeesus oli opetuslasten kanssa veneessä Galilean järvellä. Jeesus kävi nukkumaan veneeseen. Järvellä nousi kova myrsky ja opetuslapset pelkäsivät. He herättivät Jeesuksen ja pyysivät häneltä apua. Jeesus ihmetteli, miksi he pelkäsivät ja missä heidän uskonsa on. Jeesus nousi seisomaan ja torui tuulta sekä aalloja. Tuuli ja aallot tyyntyivät. Opetuslapset olivat ihmeissään, kuka Jeesus oikein oli, kun tuuli ja aallotkin tottelevat häntä.

Toiminta:Keskustellaan kertomuksesta, tuulesta ja aalloista. Katsotaan kuvaa, mietitään missä voi nähdä simpukoita? Ovatko lapset nähneet? Kerrotaan, että tuuli ja aallot kuljettavat simpukoita rannalle. Minkälaisia simpukoita on olemassa? Mitä simpukan sisältä saattaa löytyä? Jos mahdollista, ohjaajalla voisi olla erilaisia simpukoita mukanaan ja lapset saisivat tutkia niitä.

- Kim-leikki, laitetaan simpukat lattialle, lapset ovat piirissä ympärillä. Lapset laittavat silmänsä kiinni ja ohjaaja ottaa sillä välin yhden simpukan pois. Lapset koettavat arvata, mikä simpukka puuttuu.
- Soudetaan, soudetaan – laululeikki; *lapset istuvat pareittain, jalkapohjat vastakkain, käsistä kiinni ja soutavat laulun mukana*. Soudetaan, soudetaan, pitkä matka mummolaan. Soudetaan, soudetaan, joutuin mummon luokse. Lapset saavat vuorotellen keksiä minne soudetaan.
- Myrsky käy – laulu/loruleikki; Kun myrsky käy x2 *-pyöritellään käsiä*, kun myrsky käy yli maan, hei! *-nostetaan kädet alhaalta ylös*. Heikko oon, mä tiedän sen *-keinutetaan*, siksi voimaas tarvitsen *-näytetään voimamiestä*. Kun myrsky käy x2 *-pyöritellään käsiä*, kun myrsky käy yli maan, hei! *-nostetaan kädet ylhäältä alas*.
- Lapset makaavat lattialla, musiikki soi taustalla. Ohjaaja tekee tuulta huivilla.

Raamatunteksti: Mark 4:35–41

Rukous: Rakas Jeesus, kiitos ihmeteostasi. Kiitos tuulesta, vedestä ja vaihtelevista säistä. Kiitos myös kauniista simpukoista ja niiden ihmeestä. Ole aina lähellämme. Aamen.

Loppulaulu: lasten virsi 141, Vuodenajat

Askarteluvinkki: piirretään vahaliiduilla paperille erivärisiä simpukoita ja maalataan vesiväreillä päälle.

PUU

Alkulaulu: lasten virsi 85, Sakkeus

Johdanto:

Jerikon kaupungissa asuin pieni mies nimeltä Sakkeus. Sakkeus oli tullimies, joka keräsi ihmisiltä rahaa ja hän oli rikas. Ihmiset eivät pitäneet hänestä, koska hän huijasi ihmisiltä rahaa. Eräänä päivänä Jeesus tuli kaupunkiin, jossa Sakkeus asuin. Ihmisiä oli paljon ja kaikki halusivat nähdä Jeesuksen, niin myös Sakkeus. Sakkeus kiipesi suureen puuhun nähdäkseen Jeesuksen. Jeesus kutsui Sakkeusta ja Sakkeus pyysi Jeesuksen kotiinsa syömään.

Toiminta:

- Mietitään yhdessä miltä Sakkeuksesta tuntui, kun kukaan ei tykännyt hänestä. Miltä Sakkeuksesta tuntui istua korkealla puussa?
- Mietitään miltä tuntuu kiivetä puuhun, onko joku kokeillut kiipeämistä, minkälaiseen puuhun voi kiivetä.
- Jokainen lapsi saa kokeilla vuorollaan olevansa pieni; tehdään piiri, yksi lapsi on keskellä istumassa ja muut ovat seisten piirissä ympärillä. Lauletaan piirissä keskellä olevalle Taivaan Isällä on paljon lapsia (LV 102) ja jokainen lapsi pääsee vuorollaan keskelle.
- Ylös ja alas ja taputus - laululeikki; lauletaan/lorutetaan ja leikitään laululeikki.
- Istuudutaan piiriin ja lauletaan ja leikitään Kenelle, ojennan käteni (LV 122)

Raamatunteksti: Luuk 19: 1-10

Rukous:

Rakas Jeesus, kiitos siitä, että saamme olla erilaisia, pieniä ja suuria. Siunaa meitä kaikkia. Sinun nimessäsi. Aamen.

Loppulaulu: Mä olen niin pienoinen LV 101, säkeistöt 1-2.

Askarteluvinkki: tehdään omat puut. Painetaan sormivärillä kädenjäljet kartongille ja liimataan puuhun silkkipaperista lehtiä/omenia.

KYNTTILÄ

Alkulaulu: lasten virsi 98, Mä silmät luon taivaaseen

Johdanto:

Rukous on puhetta Jumalan kanssa. Rukoukseen ei tarvita sanoja. Jumala kuulee ajatuksinkin. Rukoilla voi monella tavalla. Rukoilla voi laittamalla kädet ristiin, hiljentymällä, tekemällä ristinmerkin, laulamalla laulun ja sytyttämällä kynttilän. Jeesus opetti meille Isä meidän rukouksen. Jeesus opetti ihmisille, että pitää osata rukoilla myös niiden ihmisten puolesta joista ei pidä. Rukouksessa Jumala kuulee jokaisen. Jumalan kasvojen edessä olemme kaikki tasavertaisia. Jumala rakastaa meitä kaikkia.

Toiminta:

- Keskustellaan rukoilemisesta. Mitä erilaisia rukouksia on olemassa? Muistaako joku oman iltarukouksen? Tehdään yhdessä ristinmerkki, ja ohjaaja kertoo sen merkityksestä.
- Rukous on silta (LV107) lauletaan ja leikitään. Yhdessä lasten kanssa voi miettiä säkeistö kerrallaan, miten virsi leikitään.
- Tule ystäväkseni näin- laululeikki; leikitään piirissä laulaen ja leikkien.
- Kenelle, kenelle ojennan käteni (LV 122) lauletaan ja leikitään. Istutaan lasten kanssa piirissä, pitäen käsistä kiinni.
- Jeesus leikki; yksi lapsista on hippa eli sairaus ja yksi on Jeesus. Jos hippa saa kiinni, joutuu jähmettymään paikoilleen. Jeesuksen tehtävänä on käydä parantamassa halaamalla/koskettamalla lasta ja tämän jälkeen lapsi voi jatkaa juoksua. Leikin loppuksi voi keskustella lasten kanssa sairastamisesta ja rukoilla sairaiden ystävien puolesta.

Raamatunteksti: Matt 5-7

Rukous:

Isä meidän rukous

Loppulaulu: lasten virsi 91, Kolme opettajaa

Askarteluvinkki: askarrellaan kartongista enkeli, jonka mekon helmaan tehdään tasku. Taskuun voi tehdä pieniä rukouslappuja.

Sisällys:

sivu 2: **KUKKA – LUOMINEN**

sivu 3: **KYYHKYNEN – NOOAN ARKKI**

sivu 4: **KYNTTILÄ – RUKOUS**

sivu 5: **TÄHTI - JOULU**

sivu 6: **KALA – JEESUS KUTSUU OPETUSLAPSIA**

sivu 7: **PUU – SAKKEUS**

sivu 8: **SIMPUKKA – JEESUS MYRSKYSSÄ**

sivu 9: **MUNA ja RISTI – PÄÄSIÄINEN**

sivu 10: **KARITSA – HYVÄ PAIMEN**

KARITSA

Alkulaulu: lasten virsi 93, Hyvä paimen

Johdanto:

Jeesus kertoi paljon vertauksia. Yksi näistä vertauksista on hyvä paimen. Hyvä paimen pitää huolta kaikista lampaistaan. Hän tuntee jokaisen lampaan nimeltä. Lampaat seuraavat paimenta ja ne tuntevat olonsa turvalliseksi paimenen lähellä. Tällä vertauksella Jeesus tarkoitti, että hän on itse hyvä paimen ja me kaikki olemme hänen lampaitaan.

Toimintavinkki:

- Katsotaan lammaskuvaa. Keskustellaan lampaista. Onko joku lapsista nähnyt /silittänyt lammasta? Miltä se tuntui? Miten lampaat äänittelevät? Jos mahdollista, ohjaaja jakaa lapsille huovutusvillaa ja lapset saavat tunnustella ja haistella sitä.
- Maijalla oli karitsa -laululeikki; laitetaan lammaskuvaa kiertämään piirissä ja lauletaan ensimmäinen säkeistö jokaisen lapsen nimellä.
- Lammaspiiloleikki; yksi lapsista on paimen ja loput lapsista on lampaista. Lampaat liikkuvat kehärummun tahdissa ja kun soitto loppuu, paimen peittelee yhden lampaista. Lapset arvuuttelevat kuka lapsista on poissa.
- Lammasjumbppa; jokainen lapsi tekee vuorollaan oman jumppaliikkeen ja muut tekevät perässä.
- Lampaat niityllä; lapset lepäävät niityllä ja ohjaaja silittelee lapsia. Taustalla soi rauhallista musiikkia.

Raamatunteksti: Joh 10: 1-21

Rukous:

Rakas Jeesus, kiitos siitä, että pidät meistä jokaisesta hyvää huolta ja olet meidän hyvä paimen. Amen

Loppulaulu: lastenvirsi 94, Pienen paimenen laulu

Askarteluvinkki: tehdään lammastaulu. Liimataan kartongille huovutusvillapalloja ja piirretään lampaille pää ja jalat. Nurmikon voi tehdä silkkipaperimytyistä.

Lähteet:

Kun myrsky käy;

Laulutuuli 2003. Suomen poikien ja tyttöjen keskus ry. Lasten keskus. s.185

Maijal oli karitsa;

Kari, Virpi (toim.) 2009. Kultainen lastenlaulukirja. s.112

Mummon kanat;

Kari, Virpi (toim.) 2009. Kultainen lastenlaulukirja. s.114

Pieni elefantti;

Hongisto-Åberg, Marja; Louhi, Kristiina & Viitala-Pulkkinen, Elina 1998.

Vauvojen laulut. Jyväskylä, Lasten Keskus Oy. s. 76–77

Pikkuiset kultakalat;

Hongisto-Åberg, Marja; Louhi, Kristiina & Viitala-Pulkkinen, Elina 1998.

Vauvojen laulut. Jyväskylä, Lasten Keskus Oy. s.72–73

Sammakkomummo;

Hongisto-Åberg, Marja; Louhi, Kristiina & Viitala-Pulkkinen, Elina 1998.

Vauvojen laulut. Jyväskylä, Lasten Keskus Oy. s.21

Soudetaan, soudetaan;

Hongisto-Åberg, Marja; Louhi, Kristiina & Viitala-Pulkkinen, Elina 1998.

Vauvojen laulut. Jyväskylä, Lasten Keskus Oy. s.64

Tuiki, tuiki tähtönen;

Kari, Virpi (toim.) 2009. Kultainen lastenlaulukirja. s.249

Tule ystäväksi näin;

Kari, Virpi (toim.) 2000. Suuri toivelaulukirja. Lastenlauluja. s.51

Ylös ja alas;

Alho, Eve; Hautsalo, Hilikka & Perkiö, Soili 1995.

Kuuntelun aika. Porvoo, WSOY. s.23

Tarina kukkakuvasta:

Tiina asui joen rannalla pienessä talossa. Tiinan lempipaikka oli laituri, hän piti todella kovasti laiturilla istumisesta ja luonnon katselemassa. Tiina katseli kuinka kalat uivat rantavedessä, linnut lentelivät taivaalla ja oravat kiipesivät puissa. Yhtenä päivänä Tiina huomasi, kuinka joen veden pinnalle alkoi työntyä jotain vihreää. Seuraavana päivänä siinä kellui vihreä lehti ja muutaman päivän päästä lehden viereen tuli kaunis valkoinen kukka. Kukka oli todella kaunis, puhdas ja valkoinen. Se oli ihana lumpeen kukka, kaunein kukka, jonka Tiina oli koskaan nähnyt. Tiina mietti kuinka merkillistä olikaan, että kukka oli tullut siihen, juuri hänen laiturin viereen, ja miten merkillistä oli sen kasvu, mistähän se oikein kasvoi?

Tarina kyyhkyselstä:

Kalle asui kaukana Turun saaristossa, pienellä saarella aivan yksinään. Talvi oli tulossa ja Kallen vene oli rikki. Kallella ei myöskään ollut saarella puhelinta eikä tietokonetta. Kalle ei päässyt saareltaan mihinkään. Hänen pitäisi saada jotenkin viestiä kaupunkiin pojalleen Toivolle, että tämä tulisi auttamaan Kallea veneen korjaamisessa.

Kallella oli paljon lemmikkieläimiä saarella, hänellä oli koiria, kissoja, lampaita, kanoja ja lintuja. Kalle jutteli yhdelle kyyhkyselleen, että tämä veisi viestin Toivolle. Kalle ei tiennyt ymmärtäisikö kyyhkynen häntä, mutta hän kuitenkin jutteli tälle. Kalle sitoi kyyhkynen jalkaan kirjeen ja lähetti kyyhkynen lentoon. Kyyhkynen lensi kaupunkiin ja laskeutui Toivon ikkunalle. Toivo avasi ikkunan ja päästi kyyhkynen sisään. Hän antoi kyyhkyselle vettä ja siemeniä sekä luki jalassa olleen kirjeen. Toivo kirjoitti Kallelle kirjeen takaisin, että tulisi huomenna viiden aikaan korjaamaan venettä. Toivo sitoi kirjeensä kyyhkynen jalkaan ja lähetti tämän lentoon. Kyyhkynen lensi takaisin kotiin Kallen luokse ja toi kirjeen Kallelle. Kalle oli iloinen ja tyytyväinen, että oli saanut viestin perille Toivolle ja aisi apua. Kyyhkynen oli väsynyt pitkästä lentomatkasta, Kalle antoi sille vettä ja siemeniä, silitti hellästi ja laittoi nukkumaan. Kiitos pieni kyyhky kun autoit minua, nuku hyvin!

Tarina kynttiläkuvasta:

Poika nimeltään Olli oli innokas kalastaja. Yhtenä aamuna hän pakkasi reppunsa, laittoi sinne eväät ja kaikki kalastustarvikkeensa. Olli lähti kohti rantaa onki olallaan. Rannalle päästyään hän alkoi kalastaa, laittoi onkeen madon ja heitti ongen järveen. Olli onki monta tuntia, mutta ei saanut kalaa.

Hän päätti pitää pienen evästauon. Olli kävi suuren puun alle istumaan ja syömään eväitään. Kylläpä ne maistuivat hyvältä! Evästauon lomassa Olli laittoi kädet ristiin ja rukoili. Hän ajatteli pyytää Taivaan Isältä apua, että saisi kalaa. Syötyään eväät Olli lähti takaisin onkimaan ja kuinka kummassa heti tuli kalaa. Olli sai kuusi ahventa ja kaksi särkeä, ihan hyvä kalasaalis! Kotimatalla Olli laittoi vielä kädet ristiin ja kiitti Taivaan Isää siitä, että tämä oli kuullut Ollin rukouksen ja auttanut Ollia. Kotona Ollin kissa sai kaksi särkeä ja ahvenista tehtiin kalakeittoa.

Tarina tähdestä:

Pieni kissa, Kisu, oli eksyksissä. Hän oli nähnyt hiiren menevän metsään ja lähtenyt seuraamaan hiirtä. Kisu oli juossut hiiren perässä kauas metsään, näin kaukana hän ei ollut ikinä ennen käynyt ja nyt hän oli ihan eksyksissä. Miltähän Kisusta mahtoi tuntua?

Kisua pelotti kovasti ja häntä myös harmitti. Kisun vanhemmat olivat kieltäneet Kisua menemästä kauas metsään, mutta Kisu oli unohtanut nämä neuvot jahdatessaan hiirtä. Voi kunpa hän olisi totellut vanhempiensa neuvoja. Miten hän nyt pääsisi pois metsästä? Kisu kysyi neuvoa siililtä. Siili ei osannut neuvoa Kisua, mutta kehotti Kisua menemään pöllön luokse. Pöllö neuvoi Kisua: Seuraa tuota isoa ja kirkasta tähteä niin pääset pois metsästä, oman kotisi lähelle. Kisu kiitti pöllöä ja lähti seuraamaan tähteä. Tähti tuikki taivaalla ja valaisi Kisun tietä. Matka tuntui Kisusta pitkältä, mutta viimein hän pääsi pois metsästä, omaan kotiin. Voi kuinka tyytyväinen Kisu olikaan kun pääsi takaisin kotiin. Kisu kiitti tähteä, joka oli johdattanut hänet turvallisesti omaan kotiin.

Tarina kalakuvasta:

Tiina on ensimmäisellä luokalla koulussa ja hän on oppinut juuri lukemaan sekä kirjoittamaan. Tiinan äidinkieli on suomi. Tiinan kaveri Sarah on myös ensimmäisellä luokalla. Sarahin äidinkieli on saksa. Tiina ja Sarah eivät ymmärrä toistensa kieltä, mutta he ovat silti kavereita. Tiina oppii Sarahilta saksaa ja Sarah oppii Tiinalta suomea. Jos sanat eivät riitä, niin Tiina ja Sarah piirtävät sen, mitä he tarkoittavat. Kauan sitten myös kristityt käyttivät paljon kuvakieltä, sitä oli helpompi ymmärtää, jos yhteistä kieltä ei ollut. Kala oli sellainen merkki, josta kristityt tunnistivat toisensa.

Tarina puusta:

Tikka asui suuressa puussa. Hänen pesänsä oli ollut samassa puussa jo monta vuotta. Yhtenä päivänä puuhun kiipesi pieni kissanpoikanen. Kissa kiipesi ihan puun latvaan, hän oli paennut naapurin koiraa. Nyt kuitenkin kissa oli niin korkealla, että ei päässyt itse alas puusta. Kissa mourusi puussa. Tikka meni kysymään kissalta, mikä sinulla on hätänä? Kissa kertoi, että ei uskalla tulla alas puusta. Tikka rauhoitteli kissaa ja sanoi, että hakisi apua. Tikka lensi naapuri taloon ja koputti nokallaan ikkunaan. Naapurin täti tuli ulos katsomaan, kuka siellä oikein koputti. Hän kuuli samalla kisaan mouruavan ja meni katsomaan, mistä ääni oikein kuuluikaan. Täti näki kissan puun latvassa ja lähti soittamaan palokuntaa apuun. Palokunnan tikasautolla kissa saatiin alas puusta. Kissa kiitti kovasti tikkaa! Tikan avulla kissa sai apua ja pääsi alas puusta. Aina kannattaa auttaa!

Tarina simpukasta:

Meri kohisi korvissa, tuuli tuiversi ja aurinko paistoi. Pieni poika poimi simpukoita rannalla. Meri oli kuljettanut paljon erilaisia simpukoita hiekalle, pieniä, sileitä, suuria ja rosoisia. Kaikki simpukat olivat erilaisia, mutta jokainen oli omalla tavallaan kaunis. Poika ihasteli niitä äitinsä kanssa. Yksi simpukka oli kuitenkin erilainen kuin muut, se oli suuri ja ihmeellinen. Kun simpukan laitto korvaa vasten, siitä kuului meren kohinaa. Se oli rauhallista ja ihanaa. Simpukat olivat pojan aarteita, hän piti niistä hyvää huolta. Jokainen ilta ennen nukkumaanmenoa poika kuunteli simpukasta meren kohinaa, siihen oli ihana nukahtaa. Se oli pojan mielestä paras iltasatu, minkä hän oli ikinä ennen kuullut!

Tarina munasta:

Tiina oli mummon luona kylässä. Tiina oli viisivuotias tyttö ja hän tykkäsi kovasti eläimistä. Mummolla oli koira, kissa ja kanoja. Joka aamu Tiina ruokki mummon kanat, antoi niille siemeniä ja vettä. Jokainen kana muni yhden munan päivässä. Tiinasta oli mukavaa etsiä munia. Tiina keräsi löytämänsä munat ja vei ne aina mummolle. Mummo laittoi kananmunista ruokaa.

Yhden kerran kun Tiina oli tullut mummon luokse taas kylää, mummo pyysi Tiinaa kanalaan. Mummo näytti Tiinalle ihan pientä tipua. Ruskea kana oli muninut munan ja hautonut sitä ja siitä oli kuoriutunut pieni tipu. Voi kuinka se oli suloinen. Miten ihmeellistä se olikaan, kuinka pienestä kananmunasta voi kuoriutua noin ihana pieni tipu. Tiinasta se oli todellinen ihme, elämän ihme!

Tarina rististä:

Linna! linna! Huusi pieni Tiina tyttö. Äiti, asuuko tuossa linnassa prinsessoja? Tiina oli matkalla äitinsä kanssa bussilla kotiin. Bussin ikkunasta Tiina näki hienon linnamaisen rakennuksen. Se ei kuitenkaan ollut linna vaan kirkko. Äiti kertoi Tiinalle, että kirkossa on aina risti katolla. Siitä tunnistaa aina kirkon. Asuuko siellä kirkossa sitten prinsessoja, Tiina kysyi? Ei, ei siellä prinsessoja asu, äiti kertoi. Tosin, kun kirkossa pidetään hääjuhlia, niin silloin morsian näyttää aina kuin prinsessalta. Kirkossa pidetään erilaisia tilaisuuksia, mehän voitaisiin joskus mennä katsomaan miltä tuo kirkko näyttää sisältä, äiti sanoi. Joo, kivaa, mennään heti, Tiina innostui. Ei nyt heti mennä, mutta mennään huomenna hoitopäivän jälkeen äiti lupaa.

Tarina Karitsasta:

Pieni ruskea karitsa Maija oli surullinen, koska kukaan ei halunnut olla hänen ystävänsä. Maija oli ruskea ja muut pienet karitsat olivat valkoisia. Toiset sanoivat Maijalle, että me ei leikitä sun kanssa kun sä oot ruskea ja erilainen kuin me muut. Maijaa harmitti kovasti ja hän mietti, mitä nyt tekisi. Maija leikki aina yksin. Maijan äiti pyysi, että tämä menisi leikkimään muiden kanssa, mutta ei Maija halunnut.

Mitenhän Maija voisi saada ystäviä? Miltä Maijasta mahtaa tuntua kun hänellä ei ole ystäviä? Yhtenä päivänä lammaslaumaan tuli uusi karitsa nimeltänsä Kalle. Kalle halusi tutustua uusiin ystäviin ja halusi leikkiä myös Maijan kanssa. Maija ja Kalle leikkivät useasti yhdessä ja heistä tuli hyvät ystävä. Pian toisetkin karitsat huomasivat, että Maija on ihan kiva kaveri. He huomasivat, että olivat olleet todella tuhmia, kun eivät olleet leikkineet Maijan kanssa. He pyysivät Maijalta anteeksi ja pian kaikki pienet karitsat leikkivät yhdessä. Nyt Maija oli todella onnellinen ja iloinen.